

МЕРЕ ОКУПАТОРСКО-КВИСЛИНСКИХ ВЛАСТИ ПРЕ ДОЛАСКА ВИКТОРА ТОМИЋА

Било би погрешно закључити, из свег оног што је напред наведено о политичким приликама у Срему, да су се окупаторско-квислиншке власти у Срему задржавале само на обавештавању својих претпостављених и молбама да им се пошаље војна помоћ. Штавише, неки централни органи окупаторско-квислиншке власти су то и преbacили својим теренским органима. Локалне окупаторско-квислиншке власти у Срему предузеле су и низ других мера, да униште народноослободилачки покрет у Срему. И сам командант немачких војних јединица у Срему, који је и издао проглас од 6. јуна, стрељао је тога дана у Гргуревцима, само за једно послеподне 271 човека.

Формирање „Истражне комисије“

Видевши да су акције народноослободилачког покрета у сталном порасту, без обзира и на масовне злочине које су предузели, локалне окупаторско-квислиншке власти су приступиле формирању и једног посебног полицијског тела, за цео Срем, назване „Истражна комисија“. Тачан датум формирања Комисије није утврђен. Према исказима Стјепана Блажековића, једног од чланова Комисије, она треба да је формирана почетком јуна 1942. године. Блажековић каже да је почетком јуна 1942. године, добио налог од Јосипа Враговића, шефа загребачке полиције, где је био на дужности, да одмах има да отпутује у Вуковар, ради образовања једне истражне комисије, која ће водити истраге над сарадницима народноослободилачког покрета. Међутим, многи догађаји који су везани за рад ове Комисије говоре да је она морала бити формирана нешто касније. Вероватно почетком јула. Но, било како било, она је формирана. Блажековић даље каже да је до формирања ове комисије дошло на иницијативу и захтев Немаца, а пре свега на захтев Јакоба Еликера, великог жупана у Великој жупи Вука. Овај Блажековићев податак је тачан.¹

Дошавши у Вуковар, Блажековић се у њему налазио око 8 дана. У том времену је формирана и Комисија. Према исказима Блажековића, комисија се састојала од 3 члана: Ђуре Ивковића, шефа Испоставе Жупске редарствене области из Земуна, Отмара Шилда, заменика шефа Жупске редарствене области у Вуковару и њега-Стје-пана Бажековића. Ивковић је био председник Комисије, Шилд главни истражитељ, а Блажековић саветодавни члан.

Ако је састав Комисије тачан, а највероватније да јесте, онда је он занимљив: Ако би се чланови Комисије процењивали по функцијама онда би испало да је био најглавнији Ђура Ивковић. Међутим, Ивковић је био један од најнеспособнијих шефова испоставе жупске редарствене области у Срему. Он је био други по реду шеф Испоставе Жупске редарствене области у Земуну. Био је толико неспособан да су његови претпостављени, неоправдано, посумњали да је он и непријатељ окупаторско-квислиншке власти и да се случајно нашао у њој. У Земуну на тој дужности неће навршити ни годину дана. Због неудовољавања на дужности премештен је у Карловац. Али тамо је прошао још горе. Незадовољство претпостављених претворило се у сумњу, па је ухапшен и стављен пред Покретни преки суд у Загребу. Ипак, ослобођен је, а у образложењу суда стоји да се не ради ни о каквој саботажи, због чега је био оптужен, већ о неспособности.

Зато се поставља питање због чега је он узет у Комисију и још за њеног председника. Разлози су на другој страни: Окупаторско-квислиншка власт је добро знала и осећала опасност од Земуна, односно, земунске народноослободилачке организације. Штавише, она је и неке најважније своје институције, које су биле жупског карактера, ставила у Земун. Најречитији пример је постојање у Земуну Повјереништва Усташке надзорне службе за Велику жупу Вука и град Земун. Дакле, Ивковић је узет у Комисију због важности града у којем се налазио.

Други члан Комисије, Отмар Шилд, опет је личност за себе. Он је пореклом фолксдојчер, рођен 1900. године у Череввићу, а по занимању је био општински бележник у Бачкој Паланци. Он је био и најјача личност не само у овој комисији већ и у целом окупаторско-полицијском апарату у Срему. Његова моћ је произилазила из чињенице да је он био Немац, одличан пријатељ и сарадник Јакоба Еликера, великог жупана и заменик шефа Жупске редарствене области. А као такав водио је политичку полицију у Великој жупи. Пошто је у свакој држави политичка полиција старија од опште то је и Шилд, практично, био старији од шефа опште полиције. Ово тим пре кад се зна да је шеф опште полиције, односно, Жупске редарствене области, био Хрват, а фолксдојчери су оспоравали право усташама, односно, иако су они говорили Хрватима, право старијег и јачег.

Трећи члан Комисије, Стјепан Блажековић је такође интересантна личност. Занимљива је и његова дужност у Комисији - саветодавни члан. Али, истини на вољу, окупаторско-квислиншке власти имале су неког резона да га као таквог поставе и третирају. Блажековић је пре рата био полицијски службеник. Свршивши Правни факултет у Загребу, он је прво службовао у Пограничном комесаријату, негде према италијанској граници. Тамо је стекао доста солидну полицијску праксу. Касније је постао средњи пристав са службом у Шиду и Сремској Митровици, где га је затекло и формирање Бановине Хрватске (августа 1939.) а затим је премештен у Ириг. Како је тада дошло до већих пресоналних промена на важнијим полицијским локацијама у загребачкој полицији, Блажековић је иа лични захтев Мачека, повучен из Ирига у Загреб и постављен за шефа Антимарксистичког одсека загребачке полиције. Дужност, у тадашњим приликама, изузетно интересантна и поверљива. Како је тадашња политика све више усмеравана у правцу борбе против марксиста, односно бољшевика, како су тада-и службено називана лица напредних погледа и ставова, то је и овај полицијски одсек имао све већи значај. У надлежност Антимарксистичког одсека спадали су уствари сви послови политичке полиције, а име је добио Антимарксистички, само зато да би се акцентирала његова активност и дао правац његовом раду. Блажековић је изјавио да је највише био обузет у то време са слушавањем политичких емиграната, који су се тада враћали из емиграције. У једном случају то су били „шпански борци“, односно наши грађани који су се борили у шпанској републиканској војсци, па се после пропасти Шпанске републике, враћали у домовину. У другом случају то су били усташки елементи, као што су Миле Будак, Младен Лорковић и други, који су тих месеци већ били дошли, или су касније долазили. Блажековић је саслушавао и једне и друге.

После окупације Југославије и успоставе такозване Независне државе Хрватске, Блажековић је наставио рад у полицији. Пошто је од свих осталих усташких полицајаца најбоље познавао организацију КПЈ и СКОЈ-а, а тиме и народноослободилачког покрета, повераване су му и највеће истраге које је окупаторско-квислиншка власт водила против народноослободилачког покрета. Примера ради то су истраге 1941. године у Сарајеву, а у Срему 1941. године над Јанком Чмеликом, затим над Миланом Маровићем, Јованком Габошац и друге.

Истражна комисија од 3 члана, какву смо је горе приказали, није могла сама да води истраге против народноослободилачког покрета, још мање да га уништи. Она је замишљена само као руководеће тело. Иначе, за извршавање задатака њој су стајали на располагању сви шефови испостава жупске редарствене области, а њих је, поред Ивковића, било још пет, са свим својим апаратом. Осим тога стајале су

им на располагању и све жандармеријске станице, а њих је било око 50, затим среска начелства и општинска поглаварства. Сам Блажековић даље каже да је Комисија била доста неактивна и да је тако њен рад оцењен и од претпостављених. Верујемо да то није било тако. Пре свега неки документи говоре да је она била доста активна и да је ухапсила преко 450 а истовремено и предала на суд велик број лица.

Формирање Покретног преког суда

Пошто је борба народа бивала сваким даном све већа, окупаторско-квислиншке власти увиделе су да им редовна судска организација не помаже. Због тога су у пролеће 1942. године, приступили оснивању ванредних судова. Најпре су законском одредбом од 17. априла основали Изванредни народни суд. У његову надлежност стављено је суђење свим оним лицима која су било на који начин „повредила“ или „угрзила“, или намеравају то учинити, опстанак „Независне Државе Хрватске“ или органа њене власти.

Међутим, ситуација се на плану сузбијања народноослободилачког покрета, оснивањем Изванредног народног суда, није ништа изменила. Напротив, акције народноослободилачког покрета као да су тиме још послешене. Окупаторско-квислиншка власт у „НДХ“, 17. маја донела је законску одредбу којом је овластила министра правосуђа да може при постојећим судбеним столовима основати преки суд. Не задуго, 24. јуна усташка власт је донела нову законску одредбу којом је основан Покретни преки суд. Овај судђеостати све до пропасти „НДХ“, а све што се такозваним законским одредбама после тога њему додавало, само је проширење његове надлежности.

Надлежност Покретног преког суда била је исувише велика. Просто је немогуће набројати сва кривична дела која се могу извести из многобројних одредаба. Добија се утисак да скоро и нема неке људске радње која се не би могла прогласити кривичним делом. Страшнија је од свега још помисао на то да је овај суд осуђивао само на једну врсту казне - смрт.

Покретни преки суд је судио у већу од 3 судије. Један је био професионални, а друга два поротници, увек истакнути функционери усташког покрета.

Када је овај суд први пут дошао у Срем не зна се тачно, али зна се да је овде често боравио. Последњи пут, пре доласка Виктора Томића судио је првих дана маја 1942. године у Митровици,

када је судио Милану Маровићу и већој групи другова из Срема, оптужених за активан рад и сарадњу у народноослободилачком покрету. Чини нам се да је после тога дошао у Срем негде крајем јула.

Стрељање талаца

Окупаторско-квислиншке власти увеле су у свој полицијски систем и једну од света напуштену и давно превазиђену институцију - стрељање талаца. Законском одредбом од 2. октобра 1941. године, коју су потписали Анте Павелић, шеф усташке Независне Државе Хрватске, Андрија Артуковић, министар унутрашњих послова и Мирко Пук, министар правосуђа, одређено је да у случају комунистичког напада на живот и имовину, при којем погине једна или више особа, а учинилац се не пронађе у року од 10 дана, „Равнатељство за јавни ред и сигурност“ у Загребу одређује да се стреља по 10 лица за сваког погинулог.

Оваква одредба сама по себи је злочин своје врсте. Њом се наређује убијање људи који не морају имати, а најчешће нису ни имали никакве везе са делом због којег се убијају. Практично ова одредба и није намењена комунистима. У односу на њих она је непотребна, јер су они већ другим одредбама осуђени, те је практично уперена против народа. Таоци, по правилу, нису ни саслушавани, па није могло бити ни утврђено ко су та лица, а камоли да ли они припадају некој од организација, народно-ослободилачког покрета.

Исто тако стоји и са доношењем одлуке о стрељању талаца. По одредби њу је требало да доноси „Равнатељство за јавни ред и сигурност“ у Загребу, а доносили су је локални полицијски органи. У сагласности са таквим циљем у већини случајева није се ни чекало да прође рок од 10 дана, па онда да се врши одабирање и стрељање. Стрељање је вршено што пре. Све то јасно говори да ова одредба о стрељању талаца није ни донесена ради ликвидације комунистичких првака, већ као средство за масовно стрељање и уништавање, у овом случају сремског становништва.

Одвођење у логор

У Европи није било државе у којој је на тако релативно малом простору било толико концентрационих логора, као у „НДХ“. Немамо намеру да правимо прегледе свих концентрационих логора у „НДХ“, али као пример наводимо само неке. То су Даница на острву Паг, Јадовно на Велебиту, група од више логора названа заједничким

именом Јасеновац, Босанска Дубица, Градишка, Тење код Осијека, Винковци, у Руми, Сајмишту код Земуна и др. Осим тога, за такве сврхе коришћене су и неке већ постојеће сличне институције. Примера ради то су Казниона у Сремској Митровици, и многи затвори при среским начелствима и градским поглаварствима, у свим срезovima и градовима у „НДХ“.

Занимљиво је да су логори основани врло рано. Слободно се може рећи да су основани само коју недељу дана после саме успоставе „НДХ“. Тачније, хапшења становништва окупаторско-квислиншке власти почеле су одмах, првих дана своје владавине. Само су првобитно ухапшенике држали по постојећим затворима. Пошто се број ухапшеника врло брзо и много увећао, затвори су постали и сувише мали. Приступиле су одмах оснивању концентрационих логора. Узор су им били логори у Трећем Рајху и Италији. Али по дивљачком поступку и садистичким начинима усмрћивања, ови логори су превазишли све логоре у Немачкој и Италији. Десило се оно, како народ каже, „гори слуга од господара“.

Формално, ови логори основани су нешто касније, законском одредбом од 25. новембра 1941. године и свим другим који су је допуњавали. Прво што треба рећи јесте да је и само оснивање и руковођење логорима стављено у надлежност Усташке надзорне службе. Прецизније речено, у надлежност њеног ш уреда, или како је још зван Усташка обрана. Најважније одредбе су оне које одређују која се лица могу упућивати у концентрациони логор. Речено је да у концентрационе логоре се могу упућивати непоћудне особе, које су погубељне за јавни ред и сигурност које би могле угрозити мир и спокојство „хрватског народа“ или би могле угрозити тековине „ослободилачке борбе“ усташког покрета.

Друга једна одредба, која је донесена 14 дана касније, одређује да се у логор могу упућивати и она лица која живе у заједничком кућанству с лицима која су, сама или у групи, учинила неки чин нарушавања јавног реда и сигурности, или угрожавања државе и њених органа власти.

Покретање иницијативе и утврђивање која лица упутити у логор било је у рукама локалних органа и организација усташког покрета. Значи искључиво субјективног карактера. То је давало могућности, а те су се могућности и користиле, да су многа лица стрпана у логор чисто по жељи локалних органа усташког покрета. Мотиви су били најразличитије, а највише личне мржње и освете. Правно, било је ограничено и време које су особе могле провести у логору. Најмање је било 6 месеци, а највише 3 године. Међутим, с обзиром на услове у логору ретко да је ко и могао дочекати три године. Скоро 99 одсто их је умрло или побијено пре него што су дочекали рок од три годи-

не. Тако та одредба није имала скоро никакве вредности. Практично ови логори и нису били оно што им је некада била сврха (изолација одређених лица од спољњег света) већ права стратишта. Да је то тако, поред многобројних тешких доказа, довољно је навести само неколико имена усташких функционера који су се као тешки ратни злочинци прочули баш злочинима у логорима. То су Вјекослав Лубурић Макс, Љубо Милош, фра Мајсторовић, Ерих Лисак и други.

Рад Истражне комисије

Чим је формирана, Истражна комисија је у саставу Ивковић Шилд и Блажековић, почела са радом. Првобитно је главна активност Комисије била сконцентрисана у Руми. Вероватно због тога што су у Руми имали најјачу власт уопште, па и полицијску. Шеф полиције у то време био је Антон Бауер. По пореклу од оца Аустријанца и мајке Словенке, рођен у Кочевљу, овај каплар предратне југословенске жандармерије и агент Гестапоа, сам се ставио у службу окупатору. Он је и пре доласка комисије и сам помно радио на хапшењу и убијању сремског становништва. Као такав он је већ учествовао у већим хапшењима и убиствима. И пре доласка Комисије имао је прилике да докаже своју слуганску верност окупатору. Било је то у јануару 1942. године, у хапшењу Милана Маровића и других. У хапшењу преко 300 лица из Руме и околине овај злочинац се исказао у пуној мери. Ваљда због искуства које је имао, Комисија је била презадовољна његовим радом. Вероватно на његов предлог је и извршено прво хапшење у Руми. Забележено је да је то било 20. јула 1942. године. Он је највише имао „материјала“ за Комисију. Због тога је ускоро и награђен од претпостављених. У пролеће идуће године, постављен је за заменика шефа Испоставе Е. К. 3 (Гестапоа) за Срем. Али због велике активности у тој установи он је у јавности био схваћен као шеф Гестапоа. Као такав остао је све до повлачења окупатора. Постао је најтежи ратни злочинац у Срему. „Још пре доласка Виктора Томића у Вуковар, ја сам са поменутом комисијом отишао у Руму. У Руми су нам приводили људе котарски предстојник (Фрања Гргурски), те неки Серваци, фолксдојчер (председник општине). Тада смо одлазили на дан два у Стару Пазову и тамо водили истраге. У Старој Пазови са нама је сарађивао котарски предстојник Адам Ромеч (ликвидиран од партизана), усташки логорник Маријан Гец, а такође је сарађивао и котарски предстојник из Ирига (Гашпар Гргоковић). Активан је био и вођа Културбунда из Ирига, који се стално вртио око Шилда и давао пријаве и податке као и усташки логорник из Руме (Ђура Црљен).“

Ипак за прави почетак рада ове Комисије важна су два документа: депеша Зигфрида Кашеа, посланика и Ханса Хелма, полицијског аташеа при немачким посланству у Загребу, од 21. јула 1942. године, коју су послали Главној управи државне безбедности Рајха - Управи IVH VI, у Берлин. Депеша је послана у 22 часа, под назнаком „Нај-хитније“. У Берлину су је дешифровали у 22,25 минута и прочитали:

„Према саопштењу државног секретара Кватерника (Еугена - примедба Д. Л.) из Земунa јављају да ће се у Великој жупи Вука (Срем) подузети обимне и хитне полицијске мере према комунистима и пратизанском покрету, пошто је у Срему спаљена прикупљена залиха жита. Треба рачунати на хапшење од 500-600 комуниста и припадника Народноослободилачких комитета - ... који су под вођством комуниста. Полазна тачка је Земун где постоји илегални комитет Комунистичке партије. Може се очекивати ликвидација осталих месних комитета. Може се рачунати на интервенцију Вођства Немачке народносне групе ... Акцијом руководи нови шеф усташке полиције Ивковић.“

Очито је да се у Земуну тих дана, на плану припрема и почетака једне полицијске мере очито нешто догађало. На такав закључак указује и један распис Жупске редарствене области из Вуковара, од 3. августа 1942. године упућеног свим испоставама ЖРО и котарским областима. У њему пише:

„У вези закључка донесеног на састанку представника власти и усташког табора одржаног код Испоставе Жупске редарствене области у Земуну дана 27. септембра 1942. имаде се основати привремени логор за ухићенике партизане односно њихове обитељи.“

Такав привремени логор бит ће у граду Винковцима, па се особе које буду ухићене имају слати у Винковце.

Исте ухићенике примиће Испостава Жупске редарствене области у Винковцима, те се имаде исту Испоставу праводобно известити, када буде који транспорт таквих отпремљен, да их органи редарства могу преузети.

О сваком транспорту имаде се журно известити.“

Из ових докумената да се тачно разабрати да је у Земуну одржана једнашња конференција представника окупаторско-квислиншких органа власти, по питању заиста, масовних и тешких злочина против сремског становништва. Састанак је био на нивоу целог Срема, и сигурно га је организовала Истражна комисија. То се може сматрати и правим почетком њеног рада. Не зна се због чега, али на удар су стављени прво Путинци, село у румском срезу. 20. јула Жарко Пејаковић, чиновник у општини је обавестио партизанске породице да се склоне, јер ће сутра бити ухапшене и отеране у логор. Порука је наметно искоришћена: Рајчевићи су отишли у Попинце, Пушићеви у Го-

лубинце, а Јокићеви у Крчедин. Изасланик Смиљанић, који је сутрадан дошао из Руме да их похапси, није никог нашао код куће. Вратио се необављена посла. Али по оној народној мудрости, не лези враже: 26. јула 1942. године, добили су позив од Матије Вебла, председника општине из Путинаца, да се врате, да им се неће ништа лоше догодити. Верујући му, вратили су се. Међутим, још истог дана поново је дошао у Путинце котарски изасланик Смиљанић, који је на интервенцију Културбунда и усташа похапсио све партизанске породице и отерао их у логор у Руми. Као гладни вукови, фашисти су њихове куће одмах блокирали, ради пљачке. Првих 14 дана били су у среском затвору, а затим су их спровели у логор у Винковце. Тамо су се задржали 3 дана, па одатле у логор Јасеновац. Смештени су у баракe, у којима је била вода. Трећи дан од мајки су одузели децу. Младе жене и девојке су одвојили на једну страну. Све остале су задржали у Јасеновцу. Њихова судбина је била различита. Они који су задржани у Јасеновцу побијени су. А оне које су одвојили за пољопривредне радове, жене и девојке, после краћег времена, септембра исте године, ослободила је Пета козарска народноослободилачка бригада. Тог 26. јула 1942. године, из Путинаца су отерани: Иса Остојић, Ката Остојић, Драгица Остојић, Коста Остојић, Мира Остојић, Зора Остојић, Васа Јокић, Лазар Јокић, Мика Јокић, Радмила Јокић, Неда Јокић, Зора Пушић, Бранко Пушић, Жарко Пушић, Лата Пушић, Даница Рајчевић, Павле Рајчевић, Бошко Рајчевић, Лепосава Рајчевић, Ната Рајчевић, Павле Рајчевић, Дана Рајчевић и Вида Рајчевић. Укупно 23 лица. Од њих, из логора су се вратили: Даница Рајчевић, Бошко Рајчевић, Ната Рајчевић, Паја Рајчевић, Драгица Остојић, Коста Остојић, Зора Остојић и Лата Пушић

Хапшење Пећинчана

Пећиначка драма почела је 27. јула увече и то, могло би се рећи, на доста званичан начин. Не могавши ништа партизанском одреду, а бесни што су партизани дочекали и побили неколико фашистичких функционера и војника, међу њима и Пишту Пинтера, власника аутобуса који је возио на линији Рума - Земун, окупаторско-квислиншке власти сковале су план да се освете народу. У вечерње часове сеоски добошар је продобовао кроз село да ће сутра у село доћи војска ради вршидбе и да се нико не удаљава из села. Народ је ловеровао овом званичном акту власти, али је убрзо видео да се преварио. У свом делу „На главном путу“, Михајло Видаковић то овако описује:

Прва блокада

То исто вече општински послужитељ Станко Николи^А је објавио добошем кроз село обавештење да ће сутра у село доћи војска због вршидбе и да се народ никауда не склања, јер се ником ништа неће десити.

У ствари, то је био окупаторов трик. Војска је сутра још зором стварно дошла, али не због вршидбе жита, него због блокаде села. Било је већ све касно кад су то људи схватили.

Тај дан ће многим преживелим Пећинчанима остати можда до краја живота као најстрашнији.

Многи који су покушали да беже у атар кроз своју башту, заустављали би се на пола пута, јер би на крају примећивали испред себе окупаторске војнике.

На крајевима улица биле су постављене јаке страже са тешким митраљезима. Улицама су крстарили тенкови и камиони. Групе војника састављене од домобрана и фолксдојчера почеле су претрес. Улазили су у сваку кућу, истеривали чељад на двориште, завиравали у све буцаке и онда наређивали да сви иду у општину. И народ је са свих страна унезверено ишао према центру села, у општину.

Млађег сина Митра Видаковића, петнаестогодишњег гимназијалца Мику, сурово су дигли из кревета. Истерали су га пред вајат у авлију, где су већ били постројени сви његови из куће - отац Митар, блед али присебан, што је Мики некако вратило хладнокрвност, ма-ти, са рукама још од теста, јер су је прекинули у мешењу хлеба, се-стра Зорица и старији брат Ђорђе. Али, поред њих, Мика је ту видео и чика-Ранка Станисављевића, сеоског касапина. Он је стајао поред њих са рукама дигнутим увис. Један војник, са упереном пушком, стајао је и све чувао. Остали војници детаљно су претметали све собе у кући, таван и стаје.

Када је то видео, Мика је почео да стрепи: „Сад ће их сигурно негде наћи, а онда смо готови..." Јер, он је тек јуче први пут, и то у својој кући, видео партизане са пушкама. Њих тројицу. Оног једног најстаријег, плавокосог чика, кога су звали Трива, никада раније није видео, али оног високог и лепог младића нежног лица и црне косе која је извиривала испод једног оклопављеног старог шешира, препознао је одмах. Њега су звали Алекса, али Мика је знао да је то Љуба Момчиловић из Руме, за пет разреда старији гимназијалац од њега. А препознао је исто тако и оног најмлађег и најмањег - радника Јовицу из Руме, кога су сада звали Лазица.

„Ваљда неће никог наћи кад већ досад нису и кад је Браца тако хладнокрван. Мора да су они још раније отишли из куће", мислио је Мика у себи тешећи се. И заиста, после подужег претреса, када ни-

ког и ништа нису нашли, напетост је попустила. А ту напетост проузроковао је Девин долазак.

То јутро, чим је сазнао за блокаду, Ранко Станисављевић Дева је преко баште журио да дође до Митра Видаковића, да извести Триву и остале другове да се што пре извуку док војници не блокирају и тај део села. То је, наравно, био непотребан ризик, јер су се партизани још синоћ извукли из ове куће и сада су били на сигурном месту у сасвим другом селу. Али Дева то није знао. И таман кад је стигао до Митровог гумна, војска је улазила у авлију. Он се окренуо да пође на траг кад га војници спазеше:

— Халт, стој..! Руке увис! Ти си партизан?

— Какав партизан људи, ја сам касарин одавде у селу. Тамо ми је кућа чело баште, а овај ме је човек звао, нешто му се разболело теле - бранио се Дева и дигнутих руку увис улази у строј Митрових укућана, куда су га војници терали. Дева се онда обраћа и домобранском нареднику:

— Па ја тебе познајем, а знаш сигурно и ти мене. Знаш кад смо се оно пре рата целу но^а картали у бирцузу код Саве Николића?

Митар је исто тако уверавао наредника да је он звао касарина због телета и да му је кућа чело баште.

Наредник је онда попустио и дозволио да се Дева врати кроз башту, али у пратњи једног војника који га је пратио до пола баште, а онда се вратио својој групи. Срећа за Митрове укућане и Деву што га војници нису претресли, јер је овај у појасу имао заденут свој мали пиштољ. Војници су наставили да претресају друге куће и наређивали су да се иде у општину.

А Дева је опет преко баште отишао чак у другу улицу где му је стварно била кућа, и тамо се сакрио у Дрдину кудељу. Стрепо је само да војска не нађе цираду узету из аутобуса Пиште Пинтера, коју су му партизани дали на чување кад су се јуче повлачили из акције. Ту цираду Дева је бацио у један запуштени бунар који се налазио у његовој башти, сав обрастао у коприве. Војници нису наишли на бунар, нити на њега у кудељи.

Општинско двориште било је пуно народа - седих стараца, жена са малом децом на рукама, девојака, младића и средовечних људи. Око њих су оружани војници са пушкама на готовс. Нове групе народа стално пристижу, око десет сати попео се на степенице општинске зграде, које су из дворишта водиле у ходник, један дебели Шваба у цивилу. Одмах се од уста до уста чуло:

— То је Бауер, шеф румске полиције.

Он се пење на најгорњу степеницу и почиње да говори. У ствари, само да прети:

— Ако до два сата не предате све оружје и не покажете партизана који су запалили аутобус, запалићемо село и све вас побити...

Онако црвен и мастан, избуљених очију из којих је севао гнев, изгледао је страшан и уливао је страх до костију овом немоћном народу.

У гомили је завладала нема тишина. Пошто нико није имао никаквог оружја, није га могао ни предати, а пошто нико није ни видео партизана, остаје му само оно друго - да се умре...

Али деда - Чеда Видаковић не може да ћути. Служио је он војску још под Фрањом и зна он немачки ред. Не може овако нешто да се тражи од народа...

— Па људи, откуд ми знамо где су партизани. Они су у кукурузима, тражите их тамо...

Још је нешто Лала-Чејка, како су Чеду у селу из милоште звали, хтео да каже, али у том пуче Бауерова рука по његовом мршавом старачком образу. Седа глава се затетура...

— Ћут, матора мрцино, зар ти да нас учиш... - вриштао је. У гомили завлада још већи мук и страх.

Мало после тога, зачу се како се предопштином зауставља нека лимузина. Војници су нешто казали Бауеру. Бауер се приметно одобровољи...

— Ајд, сад идите кући, али имајте на уму шта сам вам рекао - запретио је он.

Народ је са олакшањем одахнуо, али се ипак кућама ишло са страшном неизвесношћу, шта ће се после збити јер, за оружје и партизана нико од ових људи није знао. Они који су било шта знали, нису ни долазили у општину, а ако се и случајно неко задесио, није му ни на крај памети било да нешто о томе говори војницима.

— Све ће нас поубијати - говорили су једни.

— Неће све, него само десет за једног њиховог, као што су радили у Јаску...

— Запалиће нам куће као Буковчанима... - гласно су размишљали ови људи и жене, сећајући се прича о страшним одмаздама окупатора у фрушкогорским селима.

Свако је седео код своје куће и очекивао „страшни суд“. Два сата се брзо приближавало. Око подне, неки су приметили да су фашисти дигли блокаду села и извукли се у атар. Али то је мало ко знао.

После се тек чуло ко је био у тој лимузини и зашто се Бауер био онако одобровољио, па је одмах прекинуо блокаду села. Из те лимузине изашао је главом Иван Тољ, тадашњи председник винковачког катара. Он се јуче налазио у оној лимузини, која је наишла када су партизани напали Пиштин аутобус. Тољ је оно са својим колегом искочио из аутомобила и пуцајући на партизана побегао. Бежали су чак

до Путинаца, најближег швапског упоришта, остављајући лимузину са седам милиона куна у њој да је партизани заједно са аутобусом запале. Бауер то није знао, него је мислио да је и Тољ мртав, па је зато био тако разјарен. Одобривољио се кад га је видео живог.

Али, у два сата војска је поново блокирала село. Опет је настало комешање. Војници су опет почели да терају људе према раскршћу. Сада су бирали млађе и јаче. Као џинови ишли су пред групом из Видаковића шора Србин Видаковић и Ђура Великић. Сличне групе ишле су и из осталих улица.

На крају Савића шора окупаторски војници ухватили су и Перу Најића. Пера је долазио из Савићевог винограда. У том винограду, у кућици, он је преноћио, заједно са својим братом Мићом, Куштром и Живком Гагићем Србијанцем. Крај кућарице налазио се један велики орах, који је увек служио партизанима као згодна осматрачница. Кад су видели да је блокада повучена, Живко је послао Перу да иде у село и да боље сакрије две пушке и три пиштоља, које су Мића и Куштра дан пре тога запленили од једног културбундовца из Ашање. Али, тек што је Пера ушао у село наишао је на војнике. Није имао куд. Средом оно оружје ипак нису нашли.

У Савића шору војници су последњег отерали Слободана Адамовића. Овај младић је највише волео да седи на шору испред куће. И тога дана стално је седео на својој клупи. Био је сигуран да му се ништа неће десити јер он „није ништа крив“.

Кад су мислили да су накупили довољан број, војници су престали да купе људе. После овога, а то је било већ око пет сати после подне, блокада је била повучена. Сакупљене људе су опет сабили у општинску авлију и опколили стражом. Било је ту шездесет двојица здравих и јаких Пећинчана, средовечних, млађих људи и момака.

Душан Савић, деда-Дика, који је био још сасвим држећи човек, долази код председника Кефера и Бауера и моли их да му пусте двадесетогодишњег сина Жику, а да узму њега. Пошто је Бауеру био важан број људи, а не личности, он је дозволио ову замену. А то је Жики спасло живот. Други очеви су-исто то мислили да ураде, али су рачунали да ће њихове млађе и здравије сигурно отерати на рад у Немачку, док би њих старе сигурно одмах стрељали, па су одустајали од своје намере.

Онда је дошао један камион и у њега су натоварили све затворенике, таоце. Нису све могли да нагурају у један камион, па је он кренуо за Руму. Мало после тога, дошао је још један и у њега су стрпали преостале. Била је већ ноћ када су последњи војници напустили Пећинце. Свој одлазак су објавили једним рафалом из митраљеза. Село је одахнуло. Али, језа је обузимала људе при помисли шта ће бити

са онима који су одведени. Јер, није било куће која међу отеранима није имала неког свог рођеног.

Три недеље после овог догађаја, када су неки од ових људи били пуштени кући, дознало се шта је после било са њима.

У жицама

Један од оних који се вратио био је и Пера Најић.

— Одвели су нас у Руму у жице, тамо где је била јеврејска црква, причао је касније Најић. Ту је било још много света из околних села. Сутрадан је дошла једна група војника и постројила све Пећинчане. Један од војника у цивилном оделу био је у Пиштином аутобусу кад су га партизани напали и требало је да он сада међу овим Пећинчанима препозна ко је учествовао у овој акцији.

Када је дошао до Драге Петковића, рекао је: „Овај је”. Одмах су га одвели у логор, а нас су оставили.

Драга заиста није имао никакве везе са партизанима, али је био веома упадљиве спољашњости: висок, крупан, црн. Имао је густе обрве и оштар поглед. Био је необично грубих црта лица. Њега је ето тај војник „препознао” као партизана.

Кад се Драга вратио, био је сав модар од батина. Једва се кре-тао. Онда су поново дошли по њега и више се није вратио...

После тога оставили су нас на миру, у глади и прљавштини. Нико више није ишао ни на какво саслушање.

Једнога дана дошао је Бауер са Николом Грубишићем. Прозвали су нас Пећинчане и тражили да се јаве они који имају неког у партизанима. Нико се, наравно, није јавио. Онда је почело разврставање у три групе: на једну страну су одвојени старији људи, а младићи су подељени у две групе. Никола Грубишић је извршио неку смотру ових група. Када је мене приметио међу млађима, он је наредио да изађем и пређем у групу старијих. А када је међу старијима приметио Душана Коцољевца Дулана, њему је рекао да оде међу млађе. Мислио сам да ће нашу групу водити на стрељање. Поред наше групе је тада стао Бауер и рекао: „Вас ћемо сада пустити кућама, али само ако обећате даћете се од сада борити против партизана... „Хоћемо”, повикали смо ми сви у глас, само да нас пусте кућама.

Сутрадан су нас заиста и пустили.

А за оне друге...²⁾»

За оне друге сазнали су Пећинчани преко два огласа које је издало Више редарствено повереништво у Вуковару 21. и 22. августа

2) Одломак из књиге Михајла Видаковића „На главном путу”.

1942. године. У њима је стајало да су у Руми, 14. августа, стрељани као „сарадници партизана“ следећи Пећинчани: Видаковић Влада, Вишњевчанин Лазар, Вуков Лазар, Вуков Милован, Драгишић Бранко, Драгишић Стеван, Јовичић Жарко, Коцољевац Душан, Крстић Иван, Крстић Обрад, Рајић Радован, Николић Миленко, Николић Стеван, Петковић Верко, Петковић Влада, Петковић Драга, Плавшић Никола, Поповић Трифун, Савић Душан, Симић Живан, Трифковић Радован (Марић), Трудић Влада и Трудић Никола.

На овој листи се не налазе имена свих који су задржани у Руми. Поред ових лица, чије стрељање је објављено овим огласима, како се касније сазнало, одведени су у Сремску Митровицу и тамо стрељани још и: Адамовић Слободан, Видаковић Србин, Великић Ђура, Драгишић Миливој, Драгишић Богољуб, Ђуређевић Ђока, Михајловић Паја, Милинковић Ненад, Николић Теодор, Николић Жарко, Николић Сава, Николић Драга, Најић Ђока, Најић Сава, Петковић Георгије, Поповић Стеван, Плавшић Милан, Радомировић Ђока, Симић Влада, Симић Жика, Савић Бора и Савић Влада, дакле још 22 човека. Стрељан је још један, 23. Пећинчанин, Милован Вуков:

Одмах после одласка Бауера и његових помоћника, због похапшених Пећинчана у селу је завладала права жалост. Знало се добро шта ће се догодити са похапшеним људима... Многи су покушали да нешто предузму и спасу чланове своје породице... У кући ухапшеног Илије Вукова одиграла се права драма. Илија је имао седморо деце. Његов синовац Милован нашао се у Илијином дому одмах после хапшења и одлуч^а) да се он „преда“ Бауеру, под условом да му пуне стрица. Рекао је: „Зашто деца да остану без родитеља?!... Јаћугазамени!“

Тако је и учинио. Дошао је у Руму и пријавио се. Рекао је отворено зашто је дошао. Појединости даље нису познате, али је познат епилог... Сутрадан је један од стражара у румском затвору прочитао име Илије Вукова, а када се овај јавио, речено му је да је слободан и да може ићи кући.

Дан два касније, заједно са осталим Пећинчанима, стрељан је Милован Вуков, синовац Илије Вукова.

Хапшење Добринчана

И овде је хапшење почело исто као и у Пећинцима. И истог дана, 28. јула, можда само који сат касније. Већа група фолксдојчера, из оближњег села Путинаца, чим је упала у село наредила је да добшар продобује кроз село да се сви мушкарци искупе на раскршће, одакле ће кренути на згариште на склапање делова од запаљеног ау-

тобуса Пиште Пинтера, који је један дан раније запаљен на цести Пећинци - Добринци. Знатан број сељака се одазвао позиву власти и дошао пред општинску зграду. Већина је наслућивала могућност неког злочина и није се одазвала. Кад је дошло 14 људи, фашистичка војска их је опколила, потрпала у камион и одвезла у Руму. Из Руме су отерани у Митровицу и тамо стрељани: Сава (Душана) Бошковић, рођен 1900. у Добринцима, земљорадник, отац једног детета, Стеван (Душана) Бошковић, рођен 1895. године у Добринцима, машинбравар, отац двоје деце, Марко (Јоце) Бошковић, рођен 1911. године у Добринцима, столар, отац једног детета, Миленко (Николе) Бељин, рођен 1923. године у Добринцима, нежењен, Милан Болта, рођен у Босни, досељен у Добринце, пекар, Миле (Јанка) Гагић, рођен 1926. године у Добринцима, земљорадник, нежењен, Влада Јовановић, рођен 1910. године у Добринцима, земљорадник, нежењен, Влада Јовановић рођен 1910. године у Добринцима, земљорадник, отац троје деце, Петар Кесић, рођен у Босни, доселио се у Добринце, Обрад Малешевић, рођен 1886. у Брестачу, чувар сеоске стокe, отац једног детета, Иван Ранковић, рођен 1910. године у Добринцима, земљорадник, отац троје деце, Живан (Милана) Рајковић, рођен 1895. године у Добринцима, земљорадник, отац троје деце, Панта Скелеџић, рођен 1895. године у Добринцима, ковач, отац петоро деце, Петар (Илије) Стојковић, рођен 1909. године у Добринцима, земљорадник, отац двоје деце, Лазар (Негована) Томић, рођен 1894. године у Добринцима, отац четворо деце.

Хапшење Новокарловчана

Злочини Истражне комисије, које је у њено име спроводио Стјепан Блажековић, захватили су и старопазовачки срез, а пре свега Нове Карловце, или Сасе, како су их раније звали. Прама књижи Саве Малог Гиге, „Сасани у борби“, догодило се то скоро случајно.

Сутрадан, после једне партизанске акције, а то значи 29. јула 1942. године, фашистички војници су дошли у Сасе да траже кола, да пренесу своје погинуле. Једна патрола војника дошла је у кућу Тоше Ђирића. Док је Ђирић спремао кола, војници су шетали по дворишту. У суседној кући, код Данице Мали, налазила се смештена техника (приручна штампарија) Округног комитета КПЈ за Срем. У техници су се налазили уредник „Истине“ Никола Стиховић и његов помоћник Мартин Дворницки. Видевши војску у суседној кући, Даница Мали је помислила да јој је кућа блокирана, утрчала је у собу и обавестила Стиховића. Овај је изашао у двориште и почео да бежи у башту. Видевши га да бежи, фашистички војници су отворили ватру. Прво су

га ранили, а потом убили. Дворници је у том међувремену побегао на таван. Фашисти су се попели на таван и Дворници им се предао. На саслушању је казао све што је знао. Тим поводом ухапшени су: Славко Допуђа, Рада Пауновић, Цвета Икраш, Петар Мали, Зора Михајловић и Митар Живковић.

Али на овоме се није завршилб. Заправо, то је био само почетак. Несрећа по Сасане увећана је још једним случајем. Тих дана усташе су на путу за Стару Пазову ухапсиле Живана Белића, младића из Саса, који је бежао у друго село, да би избегао одлазак у домобранство. Белић се на саслушању слабо држао и признао је све што је знао и што није. Хапшење су извршиле усташе под руководством Маријана Геца, логорника усташког логора и Николе Сајферта, усташкогтаборника из Новог Сланкамена. Асистирао је и Ђура Томић, жандармеријски наредник. Саму истрагу водио је Стјепан Блажековић, усташки „стручњак за комунистичку организацију“. На основу Белићевог казивања усташе су ухапсиле: Ђуру Белића, Живка Маринковића, Милоша Петровића, Момира Шербеџију, Богдана Котура, Момира Зељугу, Жики Стефановића, Васу Ђирића, Живана Товаришког, Љубишу Маринковића, Живана Лазића, Жики Вукмирицу, Бошка Пожарева, Зору Михајловић, Милана Пожарева и Живка Пожарева.

Блокада и хапшење у Јаску

Одакле баш Јазак међу првим местима Бауеровог списка у којима треба хапсити родољубе?

У првој половини јула 1942. овде су се одиграли догађаји који нису остали незапажени од окупатора и усташа. Најпре је у селу одржан митинг пред општинском зградом на којем је говорио Станко Пауновић - Вељко, комесар Фрушкогорског одреда, а онда је неколико дана касније из Штаба овогодреда партизански курир Данко Ергелаш донео наређење да се у селу спале све вршалице. Акција је уследила већ следеће ноћи и у њој је учествовала једна група активиста из места и неколико бораца Фрушкогорског одреда...

Експозитура ЕК-3³⁾ делује брзо и изненада. У ноћи 31. јула 1942. румска полиција са 200 немачких војника опколила је Јазак. Блокада села извршена је нешто после поноћи, а хапшења су почела у сам освит зоре. Сви ухапшени су доведени пред општинску зграду. Десило се, међутим, да приликом хапшења велик број људи није био затечен код куће, па је Бауер, који је спроводио ову акцију хапшења наредио месном редару да добује по селу да би и остали мештани дошли

3) ЕК-3, Обласна команда Гестапоа за Славонију и Срем

пред општину ради „саопштења“, после чега ће одмах бити пуштени кућама. На несрећу, после овог добовања, одазвало се још њих двадесетак...

Бауер очевидно није постигао ни тиме жељено па је већ око 11 часова наредио да се запрежним колима узетим од ухапшеника, крене према Врднику. На пола пута дат је знак да се колона заустави. Наређено је да се одвоје сви старији људи, жене и деца, и врате кућама. Остали су наставили пешице према Врднику. На Железничкој станици у Врднику сви су укрцани у теретне вагоне и пребачени у румски логор.

Према подацима којима се данас располаже том приликом у румски логор су били пребачени: Здравко Радојчић, Живан Мирковић, Стеван Мајсторовић (старији), Лазар Стојчевић, Глиша Радојчић, Лазар Радојчић, Сава Поповић, Јован Поповић, Милан Мајсторовић, Јован Утвић, Васа Утвић, Мика Недић, Ђока Илић, Никола Малетић, Петар Малетић, Цвеја Малетић, Обрад Радовић, Душан Радовић, Митар Радовић, Ђорђе Аврамовић, Стеван Аврамовић, Живан Стричевић, Андрија Стричевић, Јован Живановић, Сава Бабић, Живан Ненадовић, Ми^а Ненадовић, Ђока Стричевић Ђока Маројевић, Илија Мирковић, Душко Младеновић, Лазар Танталовић, Живан Иешић, Јован Димитријевић, Никола Мојсиловић, Бранко Михајловић, Илија Мирић, Петар Панић, Ђока Утвић, Павле Миличевић, Павле Илић, Жарко Поповић, Стеван Михајловић, Перица Јоцић, Маринко Гољовачки, Бора Малетић, Бранко Малетић, Неца Нешковић, Бранко Јеркић, Цвеја Јеркић, Васа Тешић, Сава Јанкуловић, Петар Нешковић, Сава Малетић, Милан Кузимирац, Васа Недић, Тривун Драгојловић, Петар Драгутиновић, Ђура Аврамовић, Паја Стричевић, Васа Петковић, Жика Аврамовић, Бранко Аврамовић, Здравко Јовановић, Стеван Барјактаревић, Слободан Јанковић, Алекса Јанковић, Обрад Јеркић, Лазар Касапски, Митар Јоцић, Петар Јоцић, Никола Радосављевић, Илија Радосављевић, Стојан Јеврић, Душан Јеврић, Мирко Стефановић, Бранко Панић, Митар Стефановић, Миланко Нешковић, Бранко Нешковић, Душан Нешковић, Љуба Нешковић, Мика Нешковић, Мика Нешковић, Стеван Кириловић, Сава Бировљевић, Митар М. Јеркић, Ђока Утвић, Неца Јовановић, Петар Нешковић, Лазар Бировљевић, Живан Мојсиловић, Васа Утвић, Божа Стојковић, Аца Недић, Стеван Недић, Сава Марић, Фиња Јосић, Милан Недић, Паја Јеркић, Мирко Грујић, Неша Миличевић, Петар Тешић, Стеван Дражић, Стеван П. Мајсторовић, Стеван Риђички, Павле Вукмировић, Паја Грујић, Боровоје Грујић, Жика Равић, Мија Тешић, Стеван Утвић, Драга Николић, Бошко Миличевић, Милена Ковачевић, Божа Ковачевић, Јованка Милошевић, Маринко Мићашевић, Јоца Поповић, Живка Радовић, Мара Грујић и Слободица Поповић.

Списак очевидно није потпун, јер се у подацима из заплењене непријатељске архиве види да је тога дана из Јаска у румски логор одведено 154 мушкарца и 11 девојака. Не располажемо, дакле, са 45 имена ухапшених.

Већина ухапшених саслушана је од Бауера и његових помоћника. Сви они су оптужени за сарадњу са партизанима, а како нису признали ништа, били су изложени најтежим злостављањима и батинању. Под батинама многи су падали у несвест. Случај Живана Мојсиловића, Петра и Бранка Панића, а и још неких других, превазилазили су сва зверства гестаповских метода мучења.

Свега четрдесетак Јазачана из те групе пушетно је, после три недеље проведених у логору, својим кућама, а остали су стрељани у Руми или Сремској Митровици за време Томићеве акције.

Касније, у септембру, у Јаску је дошло до поновних хапшења Које је извела група фашистичких војника стационираних у Врднику. Но, то су били последњи дани Томићеве акције у Срему и ово хапшење није било тако масовно као прво.

Група од тридесетак непријатељских војника упала је око 8 часова изјутра у село. У рукама немачког официра налазио се списак лица које треба ухапсити. Намера им је била да похватају све истакнуте партизанске руководиоце у Јаску, који су избегли хапшеље Бауерових полицајаца у јулу те године.

Становницима Јаска пало је одмах у очи да непријатељски војници, пошто су узели водича у општини, иду тачно на одређене адресе. Неко је, дакле, морао бити у договору с њима. Свакако неко од мештана, али ко? Том приликом ухапшени су Васа Јанковић и Стеван Михајловић, као и још неколико активиста НОП-а. Одведени су, заједно са ухапшенима из других сремских места, у Немачку, где им се заувек изгубио траг.

Касније се ипак дознало да је међу раније ухапшеним лицима један био издајник. Он је у септембарском хапшењу доставио / списак истакнутих родољуба у Јаску. Није требало дуго, па да тај издајник буде откривен и осуђен од народног суда.

Многи Јазачани, како смо рекли, нису остали дуго у румском затвору. Неки су одмах стрељани, а неки пребачени у сремскомитровачку казниону где су стрељани током Томићеве акције. Њихова имена биће објављена нешто касније...

Исечак из ових бурних и тешких дана описан је у рукопису за хронологију села Јазак, где је забележено:

„У раним поподневним часовима августа 1942. године широком улицом која иде од жељезничке станице Рума ка центру града марширала је дуга и тужна колона похапшених сељака. Са обе стране колоне, на удаљењу од пар метара, на челу и зачељу колоне, марши-

рали су немачки војници. Засуканих рукава, са пушком или митраље-зом, обезбеђивали би „марш“ ове колоне. Правац је био - логор у центру Руме, на месту где се некада уздизала јеврејска синагога. То је био простор са око 200-300 метара у квадрат, ограђен жицом, високом кулом и рефлектором на њој. Тек после смештаја смо сазнали за судбину ове цркве. Пре доласка Немаца у Руму ту се налазила јеврејска синагога, лепа и висока грађевина коју су Немци, одмах по уласку у Руму, оскрнавили и сравнили су је са земљом, порушили до темеља. Од те грађевине остао је само малтер који је, помешан са дебелим сремском прашином после обилне кише, изгледао као малтер спреман за зидање“.

Говорећи о затеченом стању, овај аутор пише да су Јазачани по доласку у логор затекли у њему већ ухапшене људе из Павловаца, Стејановаца, Деча и других места. Затим наставља:

„На супротној страни улице, на удаљењу од логора, стајао је тенк упаљена мотора. За време доласка појединих група похапшених сељака бректао је читаво време. Повремено би појачавао гас, окре-тао куполу тенка и митраљеца у правцу логора, претио и вађда хтео да покаже своју „снагу и моћ похватаним партизанима“ - био нека врста допунског обезбеђења логора.

Непосредно после смештаја у логор, многи од дотераних сељака би на другој страни улице угледали своје познанике. У наручју су држали торбе са храном, ћебад и топлу одећу које су донели за своје у логору. Дуго времена је требало да се дежмекасти цуксфирер, старшина логора, смилује и преда донето ухапшеним сељанима. За време док је овај цуксфирер доносио ствари и предавао ухапшенима, до самих жица седео је за једним столом подебљи Немац, са лу-лом у устима и на једној писаћој машини узимао генералије похапше-них. Овај посао је обављао са доста умешности, хладнокрвно, без икаквог устручавања и нервозе, као када новинар интервјуише једно лице о неком догађају, о новостима, о неком подвигу. Речи које је упућивао ухапшеним говорио је као папагај новопридошлица:

— Како се зовеш?

— Одакле си?

— Шта си по занимању? итд. итд.

То је био познати ратни злочинац из Руме - Вилим Ходина звани Ханга. За време бивше Југославије то је био обичан фотограф, сликар, како би Сремци рекли. Али у том обичном фотографу - сликару крио се добро закамуфлиран петоколонаш и шпијун. И ето сада је за тај свој рад награђен, почастован, постао је „иследник“, целат, убица. Из оваквих генералија, овај овејани злочинац извлачио је „најва-жније“ податке и давао их својим потчињеним који би на основу тих података о ухапшенику примењивали начин и метод злостављања

ради признања да је положио „партизанску присегу“, да је био члан „партизанске десетине“ и „палио пољопривредне стројење“. Ово је само увод у касније „испитивање“ и „ислеђење“ које су водили фашисти над ухапшеним сељацима“. Како је изгледао тај испит? Као пример, аутор помиње:

„Сећам се једног младића који је дошао са „испита“. Познавао сам га још из времена бивше Југославије. Био је родом и Стејановаца, презивао се Ристић. Типичан сремски момак - младић својих 20 година, средњег раста, дебео, округла лица, често је долазио у моје село код својих рођака и пријатеља. И ето сада лежи ту, поред нас, на сред логора. Испод њега је, на влажној земљи, једна поњава, умазана блатом, прљава и крвава. Лежао је на њој као један обичан џак, дрво, предмет. Ноге су му биле крваве, прсти се једва оцртавали на ноzi јер су од туче отекли. На рукама и леђима више рана, тело је било плаво, натечено. По доласку у логор ни речи није рекао. Не знамо какве су све „методе“ примењивали у испитивању овог младића, али се из његовог стања видело да су све што су знали из свог целатског посла, применили код њега. Сви смо хтели да му помогнемо, али се та помоћ испољавала само у немој обиласку и ћутању, сажалењу када смо пролазили поред њега. Када су га одвели, придржавала су га два друга, више су носили него што је сам ишао, одведен је да се више никада не врати међу нас. Ето тако су фашисти ислеђивали, добијали „признања“ од ухапшених сељака.

При испитивању, доводили би обично по 5 у групи. Док би једног „испитивали“ остала четворица су чекала у ходнику и очекивали своју судбину. Често је ово помогло овима, јер би се из начина држања претходника и они знали поставити. Одмах по уласку у собу дочекали би доведеног тучом, ударали ногама, стављали главу у столицу и са дугом воловском жилом ударали по телу.

— Где је Душанка? (Ради се о Душанки Јовичић Нађ, првоборцу из тог места - Д. Л.)

— Познајеш ли Дамјана Гавриловића?

— Када си положио заклетву?

— Је си ли члан СКОЈ-а?

Пљуштало би питање за питањем, да би после сваке речи одјекивао тупи ударац дебеле воловске жиле која би се упијала у тело, пресавијено на столици. Налазили су се разни изговори:

— Не знам. Чуо сам да је био збор у селу, али ја нисам био на њему, налазио сам се у пољу. Било је лепо време, орао сам и спавао ван куће, одговарао би Марко, Петар, Јован, Живан... и многи други.

Али није тако увек било. Било је и горе, теже, иживљавали би се ови целати над невиним и недужним сељацима. Стеван Риђишки, сиромашни колар, отац двоје мале деце, после доласка са „испита“

једва је ушао у логор. Млатарао је рукама, корачао по узаном простору логора и говорио:

— А ух браћо моја. Другови моји. Ово се не може издржати, показујући рањаво тело и главу. Од некуда му нашли неку партизанску бомбу и, описујући је, рече да је то било обично гвозђе мало издубљено, те да су га читаво време њиме тукли по глави и телу. А како је он ковач, то је вероватно он и правис ову бомбу, те су га са њоме и тукли. Пар дана после овог „испита“ и „признања“ телб овог сиромашног ковача лежало је покошено рафалима фашиста на бившем Румском вашаришту. Убијен је, стрељан, оптужен да је „положио партизанску присегу“, „палио пољопривредне стројеве“, а да од свега тога није ни речи признао нити чинио.

Или берберин Сава Бабић. У селу је био један од весељака, шалџија, па и ако му после „испита“ није било до шале, рекао је:

— Мајку им њихову, од куда им само онај алат, показујући рањаве ноге, натечено тело и крваву главу.

Стевана Барјактаревића сам одавно познавао. Селџак - чобанин, необично весео и жив, висок, и за оно време један од напредних селџака. Имао је врло леп глас, као члан певачког друштва певао је у селском певачком друштву, па су га као таквог сви у селу знали. После „испитивања“, сачекао је пар дана и пошто су све оне које су одредили за стрељање, сакупили у једном дворишту, знајући за то, читао је оченаш. Можда исто онако као некада у свом певачком друштву, певао је последњи пут у свом животу, певао је смрти, слободи...

Ређали би се сваки сат нови испити, нови случајеви, тежи, страшнији, гори и црњи. Једне су после „испитивања“ доводили на траг, док би друге задржавали све до самог стрељања, да се више никада не врате. Сви су се држали храбро пред овим дивљачким бесом фашиста - џелата. То су били углавном селзаци, мирни, ловучени, често нису знали за партизане. За многе од њих то је било велико искушење, притешњен ударцима, страховитим мучењем које су фашисти примењивали, па ипак су се чврсто држали.

За Бранка Јаркића - Бањета, издајом једног ухапшеника, добили су податке да је имао пиштољ. То је било довољно да према том младићу примене све своје „методе“ у испитивању. Тукли су га чиме су стагли, ногама, столицама, газили по њему не би ли извукли што више података од овог „партизана“. Ни речи није рекао при испитивању, не само за свој пиштољ, него и за своју омладинску организацију чији је био члан, о својој партизанској десетини коју је свако вече вежбао у некој штали под slabим светлом петролејке. Храбро се држао тај омладинац, па ипак је његово име штампано на редном броју 35 „Огласа“ покретног пријеког суда у Вуковару.

Тукли су све оне које су водили на испит. Ређају се имена: Жика Мајсторовић, Бранко и Пера Панић, рођена браћа, Утвић Јова, Аца, Васа, Никола и многи други. И када су сматрали да су постигли успех, да су добили довољно „признања“ од ових мирних сремских сељака, дошло је „финале“ ове истраге. Ређају се огласи, осуде, стрељања. Читамо имена стрељаних сељака из Павловаца, Деча, Пећинаца, Бешенова, Стејановаца, Ирига и других места равног Срема."

Бауер наставља хапшења

Привремени логор у јеврејској синагоги у Руми почео је дзле да се пуни сремским родољубима хапшењем становника Јаска. Но, свега три дана касније, Бауерова хилф-полиција⁴⁾ са фашистичким војницима упада и у Стејановце. Повод акције наводно је убиство полицајца Торајтера из Руме за кога се знало да је због свог тероризма и злочина био омрзнут у целом крају.

Колико се данас зна, у Стејановцима је у јулу 1942. ухапшено око 70 људи. Не располажемо потпуним списком Стејановчана који су тада били ухапшени, али се сигурно зна да су тада били отерани у Руму: Која Адамовић, Петар Алановић, Петар Брашчевић, Будимир Гавриловић, Васа Девећ, Илија Ђуричић, Митар Јуричић, Ранко Ђурчић, Лазар Ђуришић, Бошко Зељајић, Лука С. Зељајић, Станислав Иваничевић, Живан Јовановић, Живан М. Јовановић, Никола Кречковић, Марица Марјановић, Цвеја Нешковић, Никола Никшић, Аца Нинковић, Живан Нинковић, Славко Нинковић, Ђока Нинковић, Лазар Нинковић, Стеван Б. Петровић, Стеван М. Петровић, Сава Т. Петровић, Даница Р. Петровић, Миша Б. Пешић, Даница М. Пешић, Митар П. Ристић, Паја Романовић, Сава М. Ракић, Бранко Ј. Сегић, Ђорђе Ж. Сегић, Јован П. Сегић, Славко Р. Сегић, Милован С. Степановић, Бошко Ж. Стојшић, Момчило Утвић, Гојко Утвић, Бора Филиповић, Јован Иванишевић, Веса Јовановић, Ђока Ђурчић, Ангелина Јовановић, Лазар Јовановић, Рада Јаношевић.

У Стејановцима Бауер позива становнике села на раскршће, а кад их се окупило око 130 људи... фолксдојчерски крвник посматра презриво Стејановчане, па им се онда обраћа:

— Нашао сам џак бомби у потоку у селу!... Чије су?

Тишина.

— Нека изађу петорица! - наређује Бауер.

4) Хилф-полиција, врста специјализоване немачке полиције

Тишина и даље на раскршћу... Али, неколико тренутака после Бауеровог позива из реда иступа Ђока Алановић.

Бауер гледа у прве редове мештана окупљених око њега. Нико више није иступио...

— Зашто дајете партизанима храну? - обраћа се Бауер Ђоки Алановићу.

Алановић покушава да оправда своје мештане лукавством:

— И они долазе наоружани!

Бауер посматра неколико тренутака Алановића, а онда се бесно окреће свима:

— Дајте ви само хлебац партизанима, а ја ћу да чиним своје!

Уследило је Бауерово наређење, а из редова окупљених Стејановчана издвојено је седамдесетак млађих људи и жена и одзедено у румски логор.

Међу ухапшенима је и млади Станислав Иванишевић... Њему је једва 18 година. Бауер га пита ко му је Бора Иванишевић. Станислав ћути, а Бауер се још једном обраћа младићу:

— Да ли ти је рођени брат тај Бора?

Неко од мештана је шапнуо Станиславу: „Кажми да ти није брат.“

Бауер се цинично смешка:

— Одрекни га се, иако ти је брат.

Станислав ћути као камен, а онда, одједном, смело рече:

— Нећу да га се одрекнем, када ми је рођени брат!

За Бауера је то довољно и Станислав се више никад неће вратити у родне Стејановце. Изгубио је живот пред непријатељским цевима јуначки, не одрекавши се брата партизана.

Ту, међу Стејановчанима је и Славко Нинковић... Његова кривица је несвакидашња. Њега је Бауер ухапсио јер је саМ запалио своју вршаћу машину!... Није хтео да дозволи да врше за окупатора. Лазар Ђуричић је био пре рата конобар... Говорио је више страних језика, па и немачки. Кад би наоружани фолксдојчери, или фашмстички војници долазили у село, Лаза је морао увек да буде тумач... Такве дужности често нису захвалне, а у селу се нашло и таквих који су почели да сумњају у Лазину исправност... Околности су, међутим, демантовале све сумње... Лазар Ђуричић је јуначки положио свој живот пред непријатељем и остао светлог образа...

Хилф-полиција из Руме одвела је и општинског бележника Будимира Гавриловића. Њега је оптужница теретила да је пре рата био члан „Сокола"... Но, Гавриловић није био пасиван ни за време НОБ-а. Данас се зна да је као општински бележник давао документа партизанским руководиоцима, па је тако једном приликом дао и легитимацију Сими Релићу, првом команданту Фрушкогорског одреда.

Хапшења у Буђановцима

Буђановци су, у трећој декади јула 1942. године, постали стална мета окупаторско-квислиншких власти. Према изјави Саве Јокића из Буђановаца, једна група од око 35 усташа, упала је у село 27. јула, у преподневним часовима. У атару Буђановаца ухватила је два лица. Однели су их у Ириг или Руму. После два дана поново је у Буђановце упала још већа група усташа под руководством поручника Миркуда и ухапсила 10 мушкараца и једну жену. Прво су их држали затворене у школској згради, па су их после камионом однели у Руму. Око 6. августа њих седморица су стрељани у „рупама“ на крају Руме, а тројица су осуђени на по 10 година робије, коју су издржавали у Сремској Митровици. Међутим, ни то није све. Пре би се могло рећи да је ово само увод у оно што ће се у овом месту за десетак-петнаест дана догодити. Првом половином августа усташе су се опет обреле у Буђановцима. Опет хапшење Буђановчана, овог пута још више. Ухапсили су осам породица, од оних људи које су тражили а нису нашли. Укупно је у ових 8 породица било 15 чланова, које мушких које женских, одраслих и деце. Једног човека су пустили из Руме, а остале су отерали у логор. Из логора су се избавиле две жене и двоје деце. Остали су нестали. Ова хапшења су извршили Ђура Рат, срески пристав из Руме и неки Миле Чуљак.

Хапшење Рома у Иригу

Роми, или како су раније звани Цигани, били су као етничка група под ударом окупаторско-квислиншких власти. Слично Јеврејима, и Роми су по фашистичкој расној теорији оцењени као нижа раса, односно етничка група која је као таква штетна по Трећи Рајх, а то значи да је као целину требало истребити. Правно се то односило само на Цигане - чергаре, али у пракси се то односило на све Цигане, односно, Роме. Због тога су сви Цигани, одмах по успостављању окупаторско-квислиншке власти, стављени ван закона. Но, све до лета 1942. године, они су још како-тако опстајали. У лето 1942. године долази до праве хајке на Цигане. Истина, зависило је то у многоме и од локалних органа окупаторско-квислиншке власти. Негде је та хајка била раније, а негде касније. Но, у сваком случају судбина иста - логор и смрт. У хроници Ирига „Олујна доба“ од Милутина Станишића, забележено је да су Цигани у Иригу похапшени средином лета 1942. године. Извршено је то на основу списка, који је сачинило општинско поглаварство у Иригу. Било их је око 40. Сви сем једног, Младена Јовановића, нађени су код својих кућа, похапшени и спро-

ведени у Руму. Путем од Ирига до Руме знатан број их је побијен. У Руми су прикључени румским Циганима, па су сви отерани у концентрациони логор Јасеновац, где су побијени. Колико се могло установити, у Јасеновцу су убијени: Тина Јовановић, Милан Јовановић, Јован Јовановић, Сава Јовановић, Бора Јовановић, Милан Петровић, Ленка Петровић, Милан Петровић млађи, Жарко Петровић, Трифун Петровић, Сава Петровић, Јелена Петровић, Мила Петровић млађа, Јован Петровић, Митар Петровић, Стана Петровић, Мира Петровић, Ђурђица Петровић, Ђурђица Петровић млађа, Злата Петровић, Катица Петровић, Вида Петровић, Лепосава Петровић, Ружица Петровић, Мија Петровић, Љубица Петровић, Влајко Петровић, Ружа Петровић, Милена Петровић.

Хапшење сремскокарловачких Рома

У извештају специјалне Анкетне комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача у Војводини, од 14. фебруара 1945. године поред опширних података о злочинима окупаторско-квислиншких власти извршених у Сремским Карловцима, налази се и кратак запис о хапшењу и терању у логор Рома из Сремских Карловаца у логор Јасеновац. У поменутих документима пише да је то хапшење и терање извршено у лето 1942. године. Не даје се ближа ознака времена. Но у сваком случају да се закључити да је то било крајем јула или почетком августа 1942. године. Наведено је да је тада ухапшено и у логор отерано 96 Рома. Судаћи по годинама старости, које податке налазимо у списковима, да се закључити да се овде ради о десетак ромских породица, које су имале велики број деце. Констатује се у извештају још и то да је то хапшење извршила Испостава Жупске редарствене области у Сремским Карловцима, и да се од ухапшених и у логор отераних Рома нико није вратио кући. Према списку у грађи за хронологију Сремских Карловаца ухапшени су и у логор отерани: Душан Гавриловић, Гина Гавриловић, Јоца Живановић, Ленка Живановић, Драга Живановић, Мирослава Живановић, Пера Живановић, Сава Ивковић, Лазар Јанковић, Мара Јанковић, Невенка Јанковић, Јовица Јанковић, Анђелка Јанковић, Драга Јовановић, Тодор Јовановић, Мица Јовановић, Бојана Јовановић, Ђорђе Јовановић, Гавра Јовановић, Милош Јовановић, Јулка Јовановић, Милорад Јовановић, Анђелка Јовановић, Сава Јовановић млађи, Јовица Јовановић, Мица Јовановић, Дејан Јовановић, Младен Јовановић, Жика Јуришић, На-ста Јуришић, Трива Јуришић, Евица Јуришић, Вида Јуришић, Милош Јуришић, Лазар Кузмановић, Милка Кузмановић, Никола Кузмановић, Милица Кузмановић, Жика Павловић, Сима Павловић, Мара

Павловић, Игњат Павловић, Деса Павловић, Кузман Петровић, Анђелка Петровић, Јова Петровић, Лазар Петровић, Јован Петровић, Никола Петровић.

Хапшење Рома у Грабовцима

Жандармерија и наоружани фолксдојчери из Грабоваца су, 1. августа 1942. године, направили праву хајку на грабовачке Роме. Разишли су се по селу, атару, код вршалица и на све друге стране су тражили и хапсили Роме. Ухапсили су њих око 200 и отерали их у Руму. Затворили су их у зграде „Уљарице“, код железничке станице. Из непознатих разлога, а што је тада био и врло редак случај, скоро сви Роми, после три дана боравка у Руми, пуштени су кући. Ипак неколико њих задржани су и отерани у логор Јасеновац, где су помрли или побијени. У логор су отерани и тамо убијени: Димитрије Ћирковић, рођен 1895. године у Грабовцима, Љубица Ћирковић, рођена 1901. у Грабовцима, Роза Ћирковић, рођена 1892. године у Грабовцима, Катица Јовановић, рођена 1916. године у Грабовцима, Душан Јовановић, рођен 1907. године у Грабовцима, Стеван Јовановић, рођен 1935. године у Грабовцима, Живко Јовановић, рођен 1938. године у Грабовцима, Даринка Јовановић, рођена 1938. године у Грабовцима, Загорка Јовановић, рођена 1940. године у Грабовцима, Митар Митровић, рођен 1906. године у Грабовцима, са шесторо деце, и Тома Ћирковић, рођен 1886. године у Грабовцима.

Спомена је вредна и једна мала епизода. Када су Роми похапшени и скупљени на једно место, пред терање у Руму, српски народ из Грабоваца је листом дошао на то место и донео овим људима хране, нешто обуће и одеће. Била је то дивна људска солидарност.

Хапшење Фамилића из Моловина

Из Моловина (општина Шид), где је живела бројна породица Фамилића, одведено је у Јасеновац 95 чланова са презимеНом Фамилић и сви су до последњег, и старо и младо, изгорели у цигљарској пећи. Цела породица Фамилића из Моловина и огранак те циганске породице из оближњег фрушкогорског села Љубе, били су талентовани свирачи. Из тих села изашле су најгласовитије тамбурашке и оркестарске дружине, а многи примашаи најчувенијих „капела“ у Новом Саду, Бачу, Паланци, Осијеку, Сремској Митровици, Шиду и Винковцима рођени су и одрасли у породици Фамилића у Моловину, односно Љуби.

Имена примаша Љубе, Бошка, Спасоја и других позната су старијима широм Војводине. Њихове дружине сматране су у Војводини као најбоље и најрадије слушане.

Чим је рат избио сви Фамилићи су протерани из разних варошица Срема и других делова Војводине у завичајне општине Моловин и Љубу. Једно узбудљиво сведочанство о страдању Фамилића је изјава Станоја Папића, из Моловина, па је вреди забележити:

„Одкад постоји наше мало убаво село Моловин у фрушкогорским шумама никада није билотолико свирке и песме као од лета 1941. до лета 1942. године. Сви Фамилићи-свирачи протерани су у завичајну општину и у Моловину се скупило 6 великих свирачких дружина, 6 примаша и 6 „басова" са одговарајућим бројем других инструмената и свирача. Саставили су се, а од песме и свирке све је грмело! Цигани су предосећали свој жалосни свршетак и многе тужне севдалинке биле су непрестано на њиховим уснама и жицама. Тако су дочекали лето 1942. године. Тада су чули да ће бити сви похапшени и отерани у логор. Однекуд су сазнали и за дан када ће бити покупљени и од тога часа, а то је било дан-два раније од њиховог одвођења, свирка и песма није престајала. Ниједан није хтео да утекне и да се одвоји од других. Цела та велика свирачка породица, од 95 чланова, дочекала је мирно, са песмом на устима, да их све покупе и да са песмом Ви свирком крену у поворци из нашег села, праћени жандармима и усташама. Необично тужне песме, кроз сузе и плач, и необично тужни гласови виолина и тамбура и данас су још у памети нашим сељацима када су се Фамилићи од нас с последњом песмом опраштали, плачући и кроз плач певајући. Сви су отерани на жељезничку станицу у Шиду, а када су пролазили кроз Шид, исто су тако у савршеном реду прошли са песмом и музиком, а тако су ваљда и у смрт, у Јасеновцу, отишли!"

Од те велике свирачке и даровите левачке породице остао је само један, Бранко Фамилић, без деце, са женом, па се у селу претпостављало да су га усташе због тога што није имао деце и оставиле.

Бележник предаје списак Павловчана

Живот у Павловцима, селу са нешто више од 500 становника, тог лета био је веома јефтин. Антон Бауер, шеф гестаповачке експозитуре ЕК-3 у Руми није имао озбиљнијег повода којим би мотивисао хапшење око 240 људи, сем „осетљивости" једног немачког официра којем пре одласка његове јединице Павловчани нису хтели да дају своје запреге да пребаце неке ствари до жељезничке станице.

То се догодило 5. августа после подне, а већ сутрадан, 6. августа 1942. око 4 часа изјутра, група фашистичких војника заједно са тридесетак припадника јединице која је дан раније напустила Павловце бокирала је село. Са војницима су били Антон Бауер и његов помоћник Вилим Ходина - Ханга, полицајац Шиц и Кауфман из ЕК-3.

Војници су се одмах размилели по селу, терајући мештане на раскршће, у центру насеља. Ту су већ били немачки официри, председник општине Карло Радошевић и бележник Фрања Гонгола, који је Бауеру предао списак свих мештана: Без сумње да је тај списак био већ одавно припремљен за овакву прилику. Но, Гонгола је тврдио да је списак начињен због одређивања количине жита која је требала да остане појединим домаћинствима.

Када се на раскршћу скупила маса мештана, Бауер је почео да прозива. Један број Павловчана није се одазвао и скривао се по кућама. Нарочито млађих није било на збору, па је Бауер запретио да ће палити куће оних који се нису одазвали на његов позив. Због тога су неки одлазили кући и доводили на скуп своју децу. Наравно, нису претпостављали*какву им судбину спрема Антон Бауер.

Председник општине је рекао гласно да у селу нема партизана, али се Бауер није задовољио тиме. Наредио је да се из окупљене масе мештана издвоје Васа Јефтић и његова кћерка Мара.

— Ти си тај што шијеш партизанима одела! — добацио је Бауер, чим се Јефтић појавио пред њим.

Јефтићу је било јасно да га ништа добро не чека и када је настала гужва код одвајања људи од жена и деце, он и Мара искористили су прилику и помешали се међу жене. Тако су се спасли и сећ неколико дана касније отишли у партизанску јединицу.

Епилог блокаде био је трагичан. Бауер је издвојио 143 мештанина, људи и жена, и онда је троје пустио... Нису били Срби. Са собом је повео само једну жену - Љубицу Суботић, која ће касније бити ликовидирана од партизана као издајник. Сви ухапшени пребачени су камионима у јеврејску синагогу у Руми одакле су многи одвођени у полицију на саслушање.

Приликом масовног хапшења у Павловцима 6. августа 1942. године Бауер је отерао у румски логор скоро трећину становника села, међу којима су били: Живан Авакумовић, Душан Богичевић, Никола Богдановић, Бранко Антић, Милан Богичевић, Срета Буљкешки, Бранко Бојић, Ђока Богичевић, Васа Богдановић, Рада Богдановић, Лазар Богичевић, Светислав Весић, Вукашин Весић, Милорад Голубовић, Стеван Голубовић, Никола Голубовић, Илија Драгановић, Ђока Драгановић, Миленко Драгановић, Срета Драгановић, Митар Ђаковић, Бошко Ђаковић, Стеван Ергелашевић, Милан Јовичић, Павле Јовичић, Васа Јовичић, Лазар Јовичић, Бранко Јаковљевић,

Душан Јовичић, Сава Јовичић, Марко Јаковљевић, Лука Јаковљевић, Милић Јаковљевић, Ђока Јовановић, Гојко Јовановић, Милош Јовановић, Трива Јовановић, Божа Јаковљевић, Светозар Јаковљевић, Митар Јовичић, Васа Јаковљевић, Живан Јаковљевић, Цвеја Јовичић, Васа Кавгић, Душан Латинкић, Милош Лапчевић, Бошко Милин, Милан Милин, Тодор Милин, Петар Милин, Милан Матић, Васа Малешевић, Паја Малешевић, Бранко Малешевић, Радован Мињин, Милош Мињин, Љубомир Мињин, Драга Медић, Петар Недељковић, Сима Николић, Божа Николић, Марко Недељковић, Славко Недељковић, Илија Обрадовић, Васа Орловић, Радован Орловић, Вељко Орловић, Ђока Пантелић, Прока Пантелић, Ненад Пешић, Петар Павловић, Никола Павловић, Јован Павловић, Срета Пантелић, Мита Пантелић, Јован Пантелић, Васа Пантелић, Божа Пантелић, Јоца Пантелић, Миша Пантелић, Бранко Пантелић, Милан Пантелић, Радослав Павловић, Илија Ракић, Љубомир Ранковић, Милорад Ракић, Светозар Ракић, Вељко Ракић, Кузман Ракић, Јован Суботић, Живан Суботић, Васа Суботић, Милан Суботић, Сава М. Стефановић, Сава С. Стефановић, Бранко Стефановић, Јован Стефановић, Мирко Стефановић, Јован Стефановић, Душан Тодорић, Дамјан Тодорић, Петар Тодорић, Радован Тодорић, Петар Ј. Тодорић, Душан Ђ. Тодорић, Миленко Ђулибрк, Стеван Ђулибрк, Илија Ђенановић, Јован Богичевић, Бошко Дурман, Марко Новаковић, Сава Новаковић, Светозар Поповић, Пера Поповић-Шнур, Стојан Ђоковић, Добросав Лабудовић, Момир Белџански, Љубица Суботић.

Касније, како ће се видети, већина Павловчана била је стрељана у Руми, или Сремској Митровици (3. септембра 1942.) или одведена у логор у Јасеновац где су заувек нестали.

У склопу хапшења, терања у логор, стрељања и суђења, био је активан и Еуген Ђурић, шеф Испоставе Жупске редарствене области у Сремској Митровици. Забележено је да је прво хапшење извршено 6. августа и да је том приликом ухапшено 21 лице, која су још исто вече упућена у логор одакле се више нису вратили. И они су прошли кроз логор у Винковцима, па оданде у логор Јасеновац. Ово хапшење извршио је Еуген Ђурић, уз помоћ усташког логора. Да је ово хапшење било унапред припремљено сведочи разговор Андре Лазића, трговца из Сремске Митровице, који је и сам избегао хапшење, па се 7. или 8. августа нашао у Загребу. Ту је срео др Петра Гвоздића, адвоката из Митровице. Гвоздић се тада налазио у Загребу, на дужности великог жупана у Министарству унутрашњих послова, па је запитао Лазића шта у Митровици има новог. Лазић му је рекао да је ухапшен 21 грађанин и да је народ узбуђен. Гвоздић се томе није ништа изненадио него је рекао Лазићу да су ухапшени криви и да се због тога не узбуђује. Додајмо томе још и то да је Гвоздић, иако у Загребу, цело

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA

OPUNOMOĆENIK MINISTARSTVA UNUTARNJIH POSLOVA

Broj: 12104-42

U Zemunu 4. kolovoza 1942.

PROGLAS

Dana 3. kolovoza 1942. godine osudjeni su po pokretnom priekom sudu u Rumi radi vršenja kažnjivih djela protiv sigurnosti države, pojedinih osoba ili imetka, na kazan smrti strijeljanjem sljedeće osobe:

1. Mijatović Spasa iz Iriga
2. Stepanović Mihovan Mika iz Stajanovaca
3. Ninković Slavko " "
4. Gavrilović Budimir " "
5. Nikšić Nikola " "
6. Lebenko Petar " "
7. Ninković Žilka " "
8. Nađković Svetozar " "
9. Adamović Kosta " "
10. Šepić Branko " "
11. Jovanović Živan " "
12. Ristić Dimitrije " "
13. Djuričić Mitar " "
14. Djuričić Ilija " "
15. Djuričić Ranko " "
16. Šepić Slavko " "
17. Zeljajić Beško " "
18. Uvić Nemčilo " "
19. Kričkević Nikola " "
20. Vučk Dimitrije iz Rume
21. Djurk Redovan iz "
22. Rebković Mihvoj iz "
23. Kulik Nikola iz "
24. Lakić Petar iz "
25. Atanacković Jovan iz "
26. Unterberger Andor iz ..

Osuda strijeljanjem je nad svima gore navedenim osobama izvršena dana 3. kolovoza 1942. godine u Rumi.

Opunomoćenik
Ministar

време био саветник усташког логора у Митровици. Напред смо навели да је он предводио делегацију сремскомитровачког усташког логора Павелићу и да му је поднео извештај.

Суђење Покретног преког суда у Руми

У то исто време и у Руми су такође извршена два хапшења. Прво, мање, по налогу усташког логора извршено је 20. јула, а друго, бројније, 3. августа 1942. Укупно око 40 Румљана, чија ће имена бити изнета када буде речи о суђењу Преког суда и стрељању талаца.

Тако су Бауер и Отмар Шилд скупили довољно „људског материјала“ за суђење Покретног преког суда. Остало је још да скупе „доказни материјал“, па је у румском затвору почело невиђено мучење до се изнуде искази затвореника. Саслушавани су тучени корбачем, гажени, бацани у ваздух... Паја Малешевић из Павловаца је добио 250 удараца, под нокте су му забадане чиоде, а под батинама издахнуо је Гојко Утвић из Стејановаца...

Приликом доношења одлуке о формирању Вишег редарственог повереништва са Виктором Томићем на челу, било је предвиђено да у Срем допутују и чланови усташког преког суда др Иван Видњевић, председник (бивши судија у Златару), Владимир Вранковић, у својству тужиоца, а као чланови Људевит Ивековић, Крешимир Скуље, др Крунослав Порецки, Јурица Михалић и Фрања Гржанић. Они су допутовали у Руму нешто раније и одмах почели „рад“. У Руми је усташки преки суд заседао три пута: 3, 7. и 10. августа 1942.

Суђења су се одржавала у просторијама Градског поглаварства и за време процеса нико од грађана није се могао приближити згради која је била окружена митраљезима, а у дворишту се налазило веће одељење немачке војске. За време суђења, свим службеницима општине било је такође забрањено да напуштају службене просторије и нико није могао ни ући у импровизовану судницу.

Прво суђење - 3. августа 1942. одржано је пре подне. Видњевић је почео да „суди“ око 8,30, а већ око 11 часова, иако је суђено тридесеторици лица (већином из Стејановаца), суђење је било завршено. Њих 26 било је осуђено на смрт, а четворо је ослобођено.

На другом суђењу, које је одржано 7. августа, пред преким судом појавило се 50 Јазачана, Стејановчана и Румљана. Суђење је трајало током целог дана, а завршило се осудом 40 лица на казну смрти. Некима је суђење било одгођено, а њиховим браниоцима саопштено да ће накнадно бити позвани на ново суђење.

На трећем суђењу, 10. августа, пред преки суд је изведено 25 лица. Већином су били из Буђановаца, Јаска и Стејановаца. Суд је за-

седао после подне, свега два и по сата. За све оптужене одређен је само један бранилац, да би се испунила формалност. Ређале су се трагикомичне ситуације. Непосредно пре саме расправе полиција је позвала адвоката - браниоца, тако да је он први пут у животу видео оптуженог, па чак није ни знао зашто је позван у општинску зграду.

Председник Покретног преког суда Видњевић, иако стари предатни судија, газио је све правне норме. Примајући браниоца, он им је саопштавао да ће тек на суду дознати којег ће од оптужених да бране! Када су браниоци затражили да им се бар оптужница стави на располагање, Видњевић је кратко рекао: „То вам није потребно. Током процеса видећете већ о чему се ради!" И заиста, када су оптужени поседали пред члановима усташког преког суда, Видњевић је прстом показивао адвокатима којег ће који од њих да „бране".

Писмена оптужница није постојала. Владимир Вранковић, као јавни тужилац преког суда, оптуживао је појединце усмено. Говорио је тако брзо да се често није могло ни разабрати о чему говори. Већина оптужених уопште није знала због чега се налазе пред преким судом и запрепашћено су гледали у јавог тужиоца.

Наравно, у таквим условима није могло бити ни говора о некој одбрани. Тим више што је за време суђења Видњевић, ради „бржег поступка", доводио на оптуженичку клупу и по пет лица, која је сасвим кратко саслушавао. Често ни 5 минута за појединца. За то време је изговорио оптужницу (усмено), саслушана је лична одбрана и одбрана браниоца. Очеvidно да су сви оптужени, због зверског батинања пре суђења, били већим делом толико изнемогли, да се нису ни чудили оваковом току процеса. Али, 7. августа 1942. приликом изрицања пресуде „оптуженима" у просторији где је заседао усташки преки суд и доведени сви суђени, дошло је до бурног протеста 40 осуђеника.

У дворани је настала страховита вика у тренутку када је затвореницима саопштено да су сви осуђени на смрт. Тог тренутка сви су схватили с ким имају посла, али им то ништа није помогло. Двориште је бидо пуно немачких војника и усташких полицајаца, који су упали у дворану и истерали осуђенике из импровизоване суднице.

Упркос несхватљивим и драконским пресудама преког суда, један немачки официр ипак је, очевидно не знајући кога има пред собом, стао пред Ивана Видњевића, председника преког суда и рекао му:

— Шта ви радите? Ви сте исувише преблаги за ове бандите!

Чудна оцена Видњевића у тренутку када је на свега три импровизована суђења донео пресуду „на смрт стрељањем" за 79 лица!

Кога је преки суд осудио на смрт

Зна се, како је речено, да је суђењу Покретног преког суда у Руми, 3. августа 1942. године, у просторијама Градског поглаварства, пред суд било изведено 30 лица. Од њих, осуђени су на смрт стрељањем:

- „Спаса Мијатовић, прав. вере, 19 год. ст. родом из Ирига, Милован зв. Мика Стјепановић, прав. вј. 30 г. ст. Стејановци, Славко Нинковић, прав. вјере, 32 г. ст. из Стејановаца, Будимир Гавриловић, прав. вјере, 27 год. ст. из Стејановаца, Никола Никшић, прав. вјере 23 год. ст. из Стејановца, Петар Лесенко, прав. вјере, 29 год. ст. из Стејановаца, Жика Нинковић, прав. вјере, 20 год. ст. из Стејановаца, Светозар Мишковић, 24 год. ст. прав. вјере из Стејановаца, Коса Адамовић, прав. вјере, 28 год. ст. из Стејановаца, Бранко Себић, 27 год. ст. прав. вјере из Стејановаца, Димитрије Ристић, прав. вјере, 27 год. ст. из Стејановаца, Митар Јуришић, прав. вјере, 34 год. ст. из Стејановаца, Илија Ђуричић, прав. вјере, 41 год. ст. из Стејановаца, Славко Себић, прав. вјере, 26 год. ст. из Стејановаца, Радован Ђурић, прав. вере, 20 год. ст. из Бешенова, Димитрије Вујић, прав. вјере, 21 год. ст. из Вогња, Миливоје Ранковић, прав. вјере, 20 год. ст. из Руме, Никола Кулић, прав. вјере, 22. год. ст. из Руме, Бошко Зељајић^А, прав. вјере, 19 год. ст. из Стејановаца, Момчило Утвић, прав. вјере, 20 год. ст. из Стејановаца, Никола Кричковић, прав. вјере, 21 год. ст. из Стејановаца, Петар Лукић, прав. вјере, 24 год. ст. из Руме, Јова Атанацковић^А, прав. вјере, 18 год. ст. из Руме, Андер Антербергер, мојсијеве вјере, 21 год. ст. из Руме."

Пресуда је овако формулисана: „Проглашени су кривим што су били чланови Комунистичке партије, у својству чланова мјесних десетина и политичких комесара (повјереника), као и борбених одреда, а други да су потпомагали исте набављањем оружја и стрелјива, хране, подвоза, стана и другим услугама, као и да су пропустили пријавити властима особе за које су знали да се баве протудржавним радом..."

Ова пресуда објављена је тек 12 августа, а испод пресуде стоји само: Више редарствено повереништво Велике жупе Вука.

Од целе групе, дакле, ослобођено је само четворо-петоро, а остали су одведени на стрељање. Касније, међутим, када је после ослобођења откопавана рака у којој су сахрањени горе именовани родољуби, пронађено је 27 лешева.

Суђење у Винковицима

Одмах после суђења у Руми, Покретни преки суд је отишао у Винковце. Тамо је већ 4. и 5. августа 1942. године, осудио једну групу од 12 лица, углавном из околине Шида и Винковаца. То су:

„Laura Klein, ркт. вј. (прижежидов), 29 год. ст. из Сл. Брода, Мартин Тили, ркт. вј. 41 г. ст. из Винковаца, Стјепан Богдановић, ркт. вј. 18 г. ст. из Винковаца, Јово Бошњак, прелазник, ркт. вј. 34 г. ст. из Винковаца, Илија Павошевић, ркт. вјере, 18 г. ст. из Дреноваца, Богдан Бојанић, прав. вј. 24 г. ст. из Бјелог Брда, Ангелина Малцић, прав. вјере, 43 г. ст. из Адашеваца, Никола Богдан, ркт. вјере, 28 г. ст. из Крања, Мијо Крижан, ркт. вј. 30 г. ст. из Цера, редарст. стражар, Иван Вученовић, прав. вјере, 41 г. ст. из Илинаца, Илија Грујић, прав. вјере, 65 г. ст. из Винковаца."

На првом месту што је потребно рећи то је да се међу 12 оптужених и осуђених лица налази и 6 Хрвата. То је свакако доста тешко компромитовало усташку политику, која је говорила да је „НДХ" хрватска држава. А и ово суђење то оповргава.

Што се тиче самог образложења пресуде у њој пише да су једни осуђени због тога што су били чланови Комунистичке партије, те одржавали везу са Централним комитетом КП у Загребу, други што су потпомагали илегалце храном, муницијом, оружјем, санитарским материјалом, а осим тога што су и сами држали оружје, трећи што нису пријавили властима трећа лица за која су знали да раде против „НДХ". Десети оптужени, Мијо Крижан, осуђен је због посебног дела: што је као полицајац омогућио бекство неким лицима, која су била затворена. У пресуди пише да је то урадио намерно и свесно. Сва лица су осуђена на казну смрти стрељањем. Шести осуђени, Илија Павошевић је помилван ла му је смртна казна преиначена у казну робије од 10 година. Сви остали су стрељани.

Друго суђење Покретног преког суда у Руми

Ово суђење одржано је 7. августа 1942. године, у истој згради и пред истим судом као и прво, од 3. августа ове године. Али по броју пред суд изведених и од суда осуђених лица ово суђење је било знатно веће него прво. Док је на првом суђењу осуђено 26, у овом суђењу осуђено је 40 лица. Према пресуди, која је објављена 14. августа 1942. године, пред суд су изведени и на смрт осуђени:

„Митар Стојчевић, прав. вјере, 22 г. ст. из Јаска, ратар, Пајо Илић прав. вј. 22 год. ст. из Јаска, ратар, Васо Утвић, пр. вјере, 23 год. ст. из Јаска, ратар, Јован Бугарски, пр. вј. 38 г. ст. из Јаска, бри-

јач, Перо Панић, пр. вјере, 42 г. ст. из Јаска, ратар, Петар Алановић, прав. вјере, 22 г. ст. из Стејановаца, Стеван Барјактаревић, пр. вјере, 31 год. ст. из Јаска, ратар, Стеван Утвић, пр. вјере, 29 г. ст. из Јаска, ратар, Обрад Радонић, пр. вјере, 45 г. ст. из Јаска, ратар, Љубомир Нешковић, пр. вјере 32 г. ст. из Јаска, ратар, Ђоко Утвић, 20 г. ст. прав. вјере из Јаска, ратар, Мирко Стојчевић, прав. вјере, 19 год. ст. из Јаска, ратар, Живан Стричевић, прав. вјере, 44 г. ст. из Јаска, ратар, Светозар Милошевић, 59 г. ст. прав. вјере, из Крушедола, Душан Младеновић, 33 г. ст. прав. вјере, ратар из Јаска, Стево Аврамовић, прав. вјере, 41 г. ст. из Јаска, ратар, Бранко Панић, прав. вјере, из Јаска, ратар, Јован Утвић, прав. вјере, 28 г. ст. из Јаска, ратар, Стеван Ређицки, прав. вјере, 33 год. ст. из Јаска, ковач, Нешо Јовановић, прав. вјере, 32 год. ст. из Јаска, ратар, Ђорђе Аврамовић, прав. вјере, 27 г. ст. из Јаска, ратар, Петар Нешковић, прав. вјере, 37 г. ст. из Јаска, ратар, Бошко Стојић, прав. вјере, 37 год. ст. из Јаска, ратар, Петар Брашанчевић, прав. вјере, 32 год. ст. из Стејановаца, Ђорђе Нинковић, прав. вјере, 26 г. ст. из Стејановаца, Лазо Ђуричић, прав. вјере, 36 г. ст. из Стејановаца, конобар, Милан Грујић, 41 г. ст. прав. вјере, из Руме, бријач, Јован Сегић, прав. вјере, 22 г. ст. из Стејановаца, ратар, Ђирил Кобал, ркт. вјере, 48 г. ст. из Руме, чиновник, Алекса Јанковић, прав. вјере, 22 г. ст. из Јаска, ратар, Арсеније Утвић, прав. вјере, 36 г. ст. из Јаска, ратар, Живко Ненадовић, прав. вјере, 20 г. ст. из Јаска, ратар, Никола Утвић, прав. вјере, 36 г. ст. из Јаска, ратар, Душан Мишић, прав. вјере, 22 г. ст. из Стејановаца, ратар, Бранко Јерковић, прав. вјере, 23 г. ст. из Јаска, ратар, Јован Живановић, прав. вјере, 28 г. ст. из Јаска, ратар, Бошко Милићевић, прав. вјере, 40 г. ст. из Јаска, ковач, Крсто Нинковић, прав. вјере, 20 г. ст. из Руме, личилац, Миодраг Ерцеговац, прав. вјере, 18 г. ст. из Руме, бријач, Алекса Нинковић, прав. вјере, 22 г. ст. из Стејановаца.

Проглашени су кривима да су једни ступили у сеоске партизане, те положили комунистичку присегу, а други припадали групи за уништавање пољопривредних стројева, те давали храну и живежне намирнице партизанима, као и да су знали за рад партизана, а нису то пријавили властима чиме су починили злочин против опстанака државе и њезиног државног уређења у смислу параграфа 98 кз. те параграфа 2 т. 3 зак. одредбе о покретном преком суду. Па су стога сви горе наведени осуђени на казну смрти стрељањем.

Та казна смрти стрељањем извршена је 8 коловоза у 19 сати. На против су милошћу поглавника помиловани: Душан Мишић, Бранко Јерковић, Јован Живановић, Бошко Милићевић, Крсто Нинковић, Миодраг Ерцеговац и Алекса Нинковић, те им је казна смрти претворена у временску казну у трајању од 10 година."

Много касније, приликом ископавања посмртних остатака стрељаних, у раки у којој су били сахрањени родољуби у овој групи, нађено је 34 леша.

Истрага у Старој Пазови

Делатност Стјепана Блажековића, за време Томићевих злочина у Срему, у крајевима источног дела Срема, названа је у судским аналима „Истрага Стара Пазова“. Али, како се касније могло видети из усташких архива, није се овде радило само о Старој Пазови већ о целом старопазовачком срезу. Докумената о деловању овог злочинца има доста, који потичу из тих дана и из усташке архиве, а постоји и Блажековићев исказ дат, одмах после рата, па је могуће у основним цртама реконструисати ове злочине.

Први, а и најопширнији документ је извештај Октавијана Свјежића, заменика Виктора Томића, којег је он упутио Еугену Кватернику, 31. августа 1942. године. Овај Свјежићев извештај се заснива на извештајима Стјепана Блажековића, које му је овај достављао током рада у старопазовачком срезу. Извештај, је, рекосмо, веома опширан. О политичким приликама у старопазовачком срезу у њему пише:

„Котар Стара Пазова, имао је значајну улогу у партизанској дјелатности. С обзиром на свој положај, тј. на близину Београда и Новог Сада, већ у прошлогодишњој истрази у Петроварадину (процес петроварадинским комунистима), утврђено је да је стрељана студенткиња Вера Радишић, као курирка одржавала везу на линији Нови Сад - Стара Пазова - Београд. Када је веза са Новим Садам била прекинута и када је ОК за Сријем почео да формира Фрушкогорски партизански одред а није имао довољно упутстава за тај рад...

Партизанска линија с обзиром на подручје преко којег је прелазила, била је готово стално усмерена у правцу Сремска Митровица - Рума - Стара Пазова, а то значи да се на тој линији кретао и рад ОК из Сријемске Митровице, која је напуштена као средиште ОК прошле јесени услед првих великих ухићења, па се тај рад померио према истоку. ОК се стално покретао па је секретар ОК Аћим Груловић, као најистуренији терен сматрао Стара Пазова, где је до половине мјесеца новембра била смјештена и техника ОК... Техника је била смјештена у кући стријељаног жељезничара Веселиновића, а надзор над њом водио је стрељани Јанко Чмелик из Старе Пазове.

Када је новембра ухићен Јанко Чмелик техника се осјетила несигурном и члан ОК Бранко Вукајловић из Голубинаца премјешта је од тога времена дјелимично у Руму, а дјелимично у Ириг, тако да су

ствари по партијској линији рађене у Руми, а по партизанској линији у Иригу. Међутим, истрагом у Руми овога пролећа (1942.) био је рад цијелог ОК опет ометен, па је тако једно краће вријеме мировао и рад технике ОК. Почетком јануара 1942. техника је поново дјелимично пресељена у Стару Пазову, гдје је тај део технике водио Мартин Дворњици из Старе Пазове, стријељан 8. овог мјесеца. Техника је, односно тај део технике, пресељен у Стару Пазову по налогу секретара ОК Аћима Груловића, чиновника пиваре у Сријемској Митровици. Када се видело да је смјештај у Старој Пазови прилично сигуран, одпучено је да се у тај котар смјести цјела техника, па је почетком маја ове године, и дошло до премјештаја целе технике у Нове Карловце, гдје је води илегалца Бранко Вукајловић, а у њој раде илегалца студент Павле Зарић из Нових Карловаца, Никола Шаповић (Треба Стиховић-ДЛ) и споменути Мартин Дворњици. Приликом хапшења — 29. јула ове године, Стиховић је погинуо, Зарић побегао, а Дворњици буде ухићен..."

Свјежић у свом извјештају спомиње и „Срески биро“ КПЈ чији су чланови Бранко Вукајловић, Сава Мали и Мартин Дворњици, који упорно ради на организовању партијске организације у околним селима Белгишу, Војки, Голубинцима. Помињу се и акције сечења телефонско-телеграфских стубова и жица између Нових Карловаца и Новог Сланкамена, у којима је учествовао Живан Вукмирица из Нових Карловаца, напад на старопазовачког усташу Фрању Ковачевића, у којем су учествовали Драгомир Ранков и Цвеја Зорић из Војке, и убиство неког жељезничара из усташке жељезничке војнице у Земуну, у којем су учествовали Живан Лазић из Нових Карловаца и Мирко Илић из Голубинаца. Дакле, прави разлози Балажековићеве „акције“ и долазак Покретног преког суда у Стару Пазову били су далеко озбиљнији него што је то истакнуто у огласу о стрељању новокарловачких и старопазовачких родољуба.

И сам Стјепан Блажековић, како смо већ рекли, дао је исказ о свом деловању у старопазовачком срезу. Реч је о записнику о саслушању Стјепана Блажековића 26. јануара 1946. у Јавном тужилаштву у Загребу. То је доста опширна изјава, у којој о поменутиим злочинима у старопазовачком срезу Блажековић каже:

„Крајем маја, или почетком јуна 1942. добио сам наређење од Јосипа Враговића, равнатеља редарства у Загребу да одем у Вуковар као члан Саветодавне комисије за вођење истрага у вези са диверзантским акцијама паљења жита у Сријему..."

Пошто је затим рекао неколико реченица о свом раду у Руми, а и Старој Пазови, у коју је одлазио како рече на дан-два, Блажековић каже да је у то време у Вуковар дошао и Виктор Томић са његовом пратњом. „Чим је дошао у Вуковар, Томић је најпре позвао из Руме-

каже Блажековић-на реферат нашу Комисију, односно Ивковића и Шилда, а после и мене па нам је приговорио да нам акција није до-вољно ефикасна. Тада нам је Томић наредио да похапсимо све виђе-није Србе у котару Старе Пазове..."

После ових Томићевих „примедби" спроводи се заиста једна „евикасна акција" у старопазовачком срезу. Да ли је била лична сује-та или страх од самог Томића, који је отворено претио свим иследни-цима и котарским предстојницима, тешко је на то одговорити, иако је чињеница да се, поред свих злочина, у старопазовачком срезу није спровелв „Томићева директива" масовног стрељања талаца за коју су се залагали Павелић и Кватерник. Блажековић на овом подручју инсистира на својој „продукомунистичкој специјалности" и хапси чланове КПЈ и СКОЈ-а, а наравно и њихове симпатизере. У тој њего-вој делатности постоји у архиву још један докуменат. Он се односи на рад Вишег редарственог повереништва у самом Вуковару, али и на „истраге" које спроводе иследници у другим местима. Један од ових који су „водили" истраге је и Стјепан Блажековић о чијој делатности у том времену се каже:

„За вријеме рада Вишег редарственог повјереништва у Вукова-ру, истрагу по селима водио је Стјепан Блажековић и то по линији Комунистичке партије. Податке за почетак ових његових истрага он је добио дјелом по основу исказа два или три затвореника, која су се налазила у затвору у Вуковару и на појединачним исказима затвор-еника које су поједини срески начелници, држећи се налога Еугена Кватерника упутили ВРП у Вуковар. На основу тих података он је већ у Вуковару повео истрагу у неколико села, па је с тим „истрагама" наставио и за време рада ВРП, како у Вуковару тако и у Сремској Митровици.

Док је водио истрагу у Вуковару у његову надлежност су спадала села Војка, Голубинци и Лаћарак. Те су се истраге наставиле и за време постојања ВРП у Сремској Митровици на основу података које је добио током саме истраге."

Блажековић у овим селима није водио истраге сам. Према иска-зу Бранке Кос, дактилографкиње ВРП, пред нашим иследним орга-нима, Балжековићу је помогао и неки „оружник". Ко је био тај ор-ужник није се установило. Међутим сам Блажековић је рекао да му је у Старој Пазови највише помогао Адам Ромеч, котарски предстој-ник (касније убијен од стране НОП) и Маријан Гец, логорник усташ-ког покрета. Бранка Кос је даље навела да „Истраге по тим селима биле су вођене по чисто партијским и скојевским ударним десетина-ма, које су у тим селима биле организоване. На тај начин је Блажеко-вић, користећи све методе, успео да делимично похапси вође ударних десетина у Војки, односно чланове КПЈ, Светислава Кнеже-

вића и Славка Влашића. Пошто су та села била удаљена од Вуковара, долазак у њих, због партизанских акција, био је скопчан са великом опасношћу те је Блажековић, који је истрагу водио сам, лично ишао у пратњи усташа из Јасеновца, те неких Томићевих агената, које је Томић довео из Загреба. Хоће се рећи Блажековић је имао специјално обезбеђење. Ухапшенике Блажековић је одводио у Вуковар, пошто се тамо осећао сигурнијим и безбеднијим од евентуално могућег напада партизана, које је он с времена на време предвиђао. На саслушању Блажековић је тукао и мучио ухапшенике, као и остали Томићеве агенти. О томе је било речи и на неким суђењима, на којима су оптужени изјављивали да су исказе давали под батинама и другим мучењима које је над њима вршио Стјепан Блажековић." Ово је укратко био исказ Бранке Кос.

Постоји још један извештај Стјепана Блажековића, којег је он послао Октавијану Свјежићу. Он се односи на структуру партијских и скојевских организација са навођењем имена ухапшених комуниста, а у њему се спомиње Мартин Дворњицки из Старе Пазове, Милан Поповић из Голубинаца, Славко Влашић из Војке, Живан Вуковић и Живан Лазић из Нових Карловаца, Мирко Илић из Голубинаца и Драгомир Јанков из Војке.

Блажековић у том документу извештава своје претпостављене да се ради о организаторима покрета и наводи да су као такви и оптужени, те да их је покретни преки суд осудио на смрт.

Тешко је поверовати да су сви детаљи наведени у овом извештају сасвим прецизни, бар што се тиче функција и стварне улоге поменутих лица у народноослободилачком покрету. Но, у основи су они тачни.

У поменутом извештају Блажековић спомиње и Белегуш. И у овом селу старопазовачког среза Блажековић је ухапсио неке чланове КПЈ и скојевце. Списак њихових имена Блажековић је доставио у Загреб, Александру Бенаку, шефу Првог уреда УНС. Уз тај извештај достављен је и списак четрдесеторице ухапшених који су стрељани као таоци, а неким је судио и Покретни преки суд. (О томе видети поднаслов „Седмо суђење“).

У вези са „Истрагом Стара Пазова“ стрељан је већи број лица нешто касније, када се Томић са својом злочиначком пратњом и аскерима преселио у Сремску Митровицу.

Истрага у Земуну

Дан касније, после састанка у Кватерниковој вили у Тушканцу и разговора који су вођени у згради на Марковом тргу, у Загреб је сти-

гао и Андрија Јуратовић, шеф Повереништва Усташке надзорне службе за Велику жупу Вука, чије је седиште било у Земуну. Њега је, као што је већ речено, телеграмом позвао у Загреб Данко Видали, Кватерников помСлџник, а његов долазак на састанак био је само планирана компонента у предстојећим злочинима Виктора Томића у Срему.

„Смишљена акција редарства, војске и обавештајне службе“, којом је Еуген Кватерник надахнуо масовна убиства у Срему, уклапала је у програм и усташку обавештајну службу у том крају. Јуратовић је у то време за Кватерника био „персона грата“, што касније неће бити. Неће бити, јер се из једне денунције види „да је г. Јуратовић несигурна особа која својим сарадницима савјетује да не буду сувише ревносни у свом раду, с обзиром на проблематичан изход целе акције“.

Било како било, али у то време Јуратовић је био на челу Повереништва УНС за Велику жупу Вука, које се бавило скоро искључиво обавештајним пословима. Као такав Јуратовић је имао неку евиденцију политичког стања у Срему, а поготово у Земуну и околини. Колико је та евиденција била тачна велико је питање. Али за Кватерника то и није било важно. За њега је важно да ју је Јуратовић имао и да му је она била неопходна. Још више Кватернику је требала и Јуратовићева обавештајна мрежа, у коју је било укључено прилично агената. Углавном су се они налазили у већим местима дуж жељезничких пруга, као што су: Земун, Инђија, Петроварадин, затим Стара Пазова, Рума, Сремска Митровица, Шид, Вуковар, Винковци и у неким већим местима која нису на прузи, као што су Илок, Ириг, или као што су Врдник и Беочин. Од Јуратовићевих ближних сарадника поменимо Виктора Христова, Ђуру Гојера, Сеада Бутуровића и као најглавнијег Карла Бралића, који ће касније и заменити Јуратовића. Занимљиво је да је у обавештајној служби било око тридесетак агената само на подручју Земуна. Међу њима, како је то касније утврдила наша обавештајна служба, било је и неколико агената чија се делатност катастрофално одразила на животе људи баш за време Томићевих злочина августа-септембра 1942. године. Један од њих био је и „Фрушкогорац 33“, за којег се дуго није знало ко се иза овог конспиративног имена крије. Његових 89 извештаја, које је поднео Повереништву УНС-е, а који су пронађени после ослобођења у усташким архивама, навели су органе безбедности да идентификују ко се стварно крије иза овог тајног имена. После доста дугог и детаљног проверавања утврдило се да је „Фрушкогорац 33“ био у истини Милан Емилијан Јеленић - Миле, поштански службеник из Земуна. Подручје његовог кретања као усташког агента био је цео Срем, од Земуна до Вуковара, а нарочито се кретао по сремским градовима и ва-

рошицама као што су Сремска Митровица, Рума, Стара Пазова, Петроварадин, Сремски Карловци, Ириг, Беочин, Шид, Илок и др. У већини ових места имао је своје сараднике. С обзиром да је добро познавао подручје, доста се вешто пребацивао из места у место. Осим Јуратовића и његовог Повереништва, обавештајном службом су се бавили још и Логор усташког покрета. У Земуну, на челу логора налазио се прво Иван Абрамовић, затим врло кратко време Славко Роксандић, судија, али се није саглашавао са усташким злочинима па је брзо поднео оставку, и Тнајзад, све до бекства окупатора, Иван Плеше. Из логорске обавештајне службе позната су два важнија агента: Владимир Першић и Звонимир Махичић.

Широка мрежа агената послужила је Јуратовићу да, чим се вратио са састанка са Кватерником, почне одмах прикупљати податке о напредним Земунцима, употпуњавати своју већ постојећу евиденцију. Усташки логор му је ту стајао на располагању, као и многе друге усташке институције. Повезао се одмах и са Вуковаром, у који је већ стигао Виктор Томић. А када је у Вуковар, 13. августа, стигао и Еуген Кватерник, Јуратовић се такође обрео на састанку усташких главешина. На том састанку је поднео и реферат о првим мерама које је предузео са шефом полиције Ђуром Ивковићем.

Док је Јуратовић боравио у Вуковару, Кватернику је јављено да је у Земуну ухапшено неколико омладинаца који су били скојевци. Кватерник је одмах послао у Земун Крешимира Шукљу, који је заједно са Николом Францетићем, братом чувеног ратног злочинца - команданта Црне легије Јуре Францетића, водио истрагу у Земуну. Неколико дана касније, шеф полиције Ђура Ивковић+1 је назвао телефоном Томића и саопштио му да је истрага завршена и над 10 ухапшеника, чланова КПЈ и СКОЈ-а који су били већ раније затворени.

Документи којима се располаже, говоре да су тај разговор Ивковић и Томић водили 17. или 18. августа 1942. године. Ивковић је захтевао од Томића да одмах у Земун упуту чланове Покретног преког суда, ради суђења. Међутим, одговор је био нешто другачији него што је Ивковић очекивао. Томић је рекао Ивковићу да ухапшенике стреља као таоце, јер да суд нема толико времена, а и „не исплати се“ да због само десетак затвореника путује толико далеко.

Ивковић је извршио Томићево наређење. Стрељао је све, сем једног који је успео да искочи из камиона када су их возили на стрељање. Тада је дошло до велике, збрке може се рећи и велике бруке, у редовима Томића и његових аскера. Они су на бекство овог човека гледали као на неспособност Ивковића и посебно Рудолфа Ретла, који је и руководио овим стрељањем. Службено је то још теже оцењено. Ретлу је то стављено на душу. Речено му је да је он допустио

то бекство. А што се Томићевог реаговања тиче, присутни кажу да је био толико љут на Ретла да га је хтео ухапсити. Међутим, све се завршило на томе да је Ретл био премештен из Земуна у Сремску Митровицу и постављен за управника затвора ВРП у сремскомитровачкој казниони. Што се све то по Ретла овако благо завршило мало је чудно. Сва околина, познавајући Томића, очекивала је да ће Ретл бити драстичније кажњен: ухапшен, осуђен, или и убијен. Тим пре јер је било опште позато да Томић није имао самилости ни према коме, поготово према Ретлу који је већ имао неколико „киксева“ у односу према својим претпостављенима и због тога је и био смењен са дужности шефа полиције. Зашто је Томић тако благо поступио није остало без одговора, и то врло брзо. Добри позавоаци земунских политичких прилика, а нарочито односа између фолксдојчера са једне и усташа са друге стране дали су одговор. Колико је тачан није се могло проверити. Ипак у њему има толико основе да га ваља и рећи: Ретл је уживао велико поверење и подршку земунских фолксдојчера. А познато је, у самом Земуну стварну власт су увек имали фолксдојчери. Сам Томић је знао за то. Он је уопште избегавао конфронтације са фолксдојчерима, поготово тад у доба кад је требао да добије и њихову подршку.

Но, о томе бекству, односно стрељању, постоји још један документ који такође потиче из тајне усташке архиве. Из њега се види да је до „хапшења дошло почетком августа, а да је само стрељање извршено 20. августа“, а као прави разлог наведен је разговор између Еугена Кватерника и шефа београдског Гестапоа, немачког луковника др Шефера. Тим разговорима је присуствовао и лично Виктор Томић. Радило се о одмазди над ухапшеним родољубима, због убиства једног немачког официра. Како се из тог документа види, луковник Шефер и Кватерник су се споразумели да се за тог немачког официра стреља десет земунаца. О овом стрељању се знају још многе интересантне појединости. Пре свега зна се то да је Томић дао само начелно наређење да се стреља десет лица, а сам избор која ће се лица стрељати и податке о њима извршили су Рудолф Ретл и Јуцо Рукавина. Затвореници су, сем једног, стрељани на месту звано „Гоњеви брод“, северно од Земуна, поред самог Дунава. Само стрељање су извршили припадници усташке жељезничке бојне из Земуна, под командом неког усташког капетана, по имену Носо.

Са овим се није завршила и цела прича око стрељања ових Земунаца. Касније, када је шеф редарственог повереништва у Земуну објавио списак стрељаних, у истом је навео још двојицу убијених фашиста, поред оног већ поменутог немачког официра, као разлог за стрељање ових Земунаца. Кватерник и Томић су се страховито наљутили на Ивковића што онда није стрељао још 20 Земунаца. Он је пре-

кршио њихов споразум са Шефером да се за сваког убијеног Немца стреља по десет ухапшеника.

По трећем документу, нађеном такође у усташкој поверљивој архиви, до хапшења неколицине омладинаца дошло је у првој половини августа, а онда је наступило краткотрајно мировање. Прекинуто је четвородневним хапшењима, започетим 16. или 17. августа 1942. године. И та хапшења је, наводно, спроводио Рудолф Ретл и Јуцо Рукавина, са Иваном Вркљаном и још неколико агената. Ухапшена лица-каже се у том документу - а било их је око 200, што младића што девојака-спроведени су 19. или 20. августа у Вуковар.

Међу првима који су били ухапшени у Земуну, налазио се и Славољуб Јовановић. Ретл и Јуратовић су имали о њему податке да је припадао скојевској организацији, па су на њега обратили пуну пажњу. Чим је Јовановић доведен у Вуковар, њега је саслушавао један од Томићевих злочинаца, Крешимир Шукљо. Касније, када је под тортуром подлегао и све признао, дошао је и пред усташког обавештајца Драгу Јилека.

У документима из тог времена види се да је Јовановићу, пошто је на саслушању признао све, од Шукље било обећано да ће бити пуштен на слободу. Али, истрагу над земунским родољубима, то смо већ рекли, водио је и Никола Францетић. И он је заједно са Шукљом, а касније неколико пута са Јуратовићем и неколицином агената, одлазио у Земун. До тога је дошло када је ВРП прешло из Вуковара у Сремску Митровицу. Францетић је у Славољубу Јовановићу нашао сарадника, па му је и он „гарантовао“ слободу, ако се земунска истрага заврши „повољно“.

Францетић је касније тврдио да је Славољуб Јовановић „изванредно“ допринео овој истрази. Вероватно је то тачно, јер га је он водио неколико пута са собом чак и у Земун на „цинковање“. Наиме, Францетић и Јовановић су заједно шетали улицама Земуна, а за њима су ишли усташки агенти. Када би Јовановић приметио неког за ког би знао да је припадао партијској или скојевској организацији, а није му знао име он га је показиво Францетићу, а агенти су на Францетићев знак дотичне хапсили.

На основу Јовановићевих денунција Францетић је похапсио толико Земунаца (које је одвео у сремскомитровачку казниону) да их све није могао ни саслушати сам. Чињеница је да је после Томићевих злочина, Славољуб Јовановић пуштен на слободу, али га је убрзо стигла заслужена казна. Упркос ове издаје Томићева агентура није успела да открије ко су били чланови Месног комитета КПЈ. До тога није дошло захваљујући држању других затвореника, а Јовановић је, како се касније могло утврдити, радио и за Повереништво Усташке надзорне службе, које је тада водио Андрија Јуратовић.

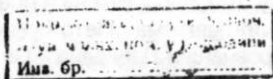
За време боравка Вишег редарственог повереништва и Виктора Томића у Вуковару, Леополд Брајдић, шеф „промицбеног одјела“, одштапао је три „огласа“ о стрелјању Земунаца. Имена и презимена стрелјаних и све остало дато је у поглављима „Пето суђење“ и „Стрелјање Ирижана, Земунаца, Митровчана и Лаћараца“. Овде дајемо само списак стрелјаних Земунаца на дан 20. августа о којем смо напред говорили.

Под насловом „Стрелјани у Земуну“ Испостава Жупске редарствене области објавила је „Оглас“ у којем пише да су у поводу напада „мрачних елемената“ на једног немачког официра, на дан 10. августа, а и 14. маја убиства полицијског чиновника Филиповић Валтера, те још једног грађанина Земуна, а с обзиром да се нису нашли починитељи, одлучила је да се из ухапшеника одаберу и стрелјају 10 лица и то: Добривоје Николић, ратар из Кленка, Станко Стојановић радник, Петар Јовановић, механичар, Борислав Мрколић, лимар, Васо Јеличић, бравар, Милан Николић, лимар, Светислав Косокевић, радник, Антон Шанта, електромонтер, Жика Миличевић, ратар из Прогара и Паја Радојчић, радник из Старе Пазове.

Суђење Покретног преког суда у Старој Пазови

Осмог августа 1942. године, Покретни преки суд је заседао у Старој Пазови. Хапшење и саслушање родољуба спремљених за суд извршили су Марјан Гец, логорник усташког покрета, Никола Сајферт, таборник усташког покрета, из Новог Сланкамена, Ђура Томичић, жандармеријски наредник и Стјепан Блажековић, „стручњак за комунистичка питања“ у Усташкој надзорној служби, у Загребу. Он је, рекли смо, као члан Истражне комисије водио истраге углавном у источном делу Срема, па и у Старој Пазови. И ово суђење, као и она у Руми, не могу се ни назвати правим суђењима, већ судском фарсом. Само суђење почело је после лодне. Није трајало дуже од пола сата. Сведоци нису ни саслушавани. Председн^к суда Видњевић је узео за готово оно што му је Блажековић доставио. Ова лица су била унапред осуђена на смрт. То потврђује и чињеница да је Видњевић рекао Блажековићу, још пре почетка суђења, да ископа јаме јер ће сви бити осуђени на казну смрти. Према огласу од 15. августа 1942. године, Покретни преки суд је осудио на казну смрти стрелјањем:

„Мартин Дворњицки, евангел. вј. 33 г. ст. из Старе Пазове, Андрија Мишик, ркт. вј. 33 г. ст. из Старе Пазове, лимар, Ђуро Фелди, еванг. вј. 20 г. ст. из Ст. Пазове, Живан Товаришки, прав. вјере, 33 г. ст. из Нових Карловаца, Василије Ћирић, прав. вјере, 36 г. ст. из Н. Карловаца, ковач, Богдан Котур, прав. вјере, 22 г. ст. из Н. Карловаца,

Епој 44
44

ОГЛАС

Pokretni Prieki sud koji je dana 8. kolovoza 1942. zasjedao u St. Pazovi izrekao je sledeću:

О С У Д У

1. Martin Dvornicki, evang., 33 g., iz St. Pazove, student fil.
2. Andrija Mišik, rkt., 33 g., iz St. Pazove, ilmar,
3. Gjuro Feldi, evang., 20 g., iz St. Pazove, đak,
4. Živan Tovariški, prav. vjere, 33 g., iz N. Karlovaca, ratar
5. Vasilije Čirić, prav. vjere, 36 g., iz N. Karlovaca, kovač
6. Bogdan Kotur, prav. vjere, 22 g. st., iz N. Karlovaca, đak
7. Momir Zeljug, prav. vjere, 22 g., iz N. Karlovaca, mesar
8. Milovan Petrović, prav. vjere, 22 g., iz N. Karlovaca, ratar
9. Živan Stefanović, prav. vj., 33 g., iz N. Karlovaca, ratar
10. Lazar Burecki, prav. vjere, 19 g., iz N. Karlovaca, ratar
11. Živko Marinković, prav. vj., 22 g., iz N. Karlovaca, ratar
12. Radivoj Ralić, prav. vjere, 21 g., iz N. Karlovaca, ratar
13. Ljubiša Marinković, prav. vj., 36 g., iz N. Karlovaca, ratar
14. Momir Šerbedija, prav. vj., 22 g., iz N. Karlovaca, mes. p.
15. Živan Živković, prav. vjere, 28 g., iz N. Karlovaca, ratar
16. Živan Vukmirica, prav. vjere, 31 g., iz N. Karlovaca, ratar
17. Živan Lazić, prav. vjere, 21 g., iz N. Karlovaca, ratar
18. Jovan Milanović, prav. vjere, 41 g., iz N. Karlovaca, ratar

Proглаšeni su krivima, da su jedni stupili u seoske partizane, a drugi pripadali grupi za uništavanje poljoprivrednih strojeva i žita, te davali hranu i živežne namirnice partizanima, kao i da su znali za rad partizana, a nijesu to prijavili vlastima, čime su počinili zločin protiv obstanka države i njenog uređenja u smislu §-a 98. k. z., te §-a 2. t. 3. zak. o. o pok. prekom sudu,

PA SU STOGA SVI GORE NAVEDENI OSUĐENI NA KAZNU SMRTI STRIJELJANJEM,

koja kazna je izvršena u zakonskom roku.

Vukovar, 15. kolovoza 1942.

iz ureda višeg redarstvenog povjereništva
Velike župe Vuka

ђак, Момир Зељуг, прав. вјере-22 г. ст. из Н. Карловаца, ратар, Живан Степановић, прав. вјере, из Н. Карловаца ст. 33 г. Лазар Бурецки, прав. вјере, 19 г. ст. из Н. Карловаца, ратар, Живко Маринковић, прав. вјере, 21 г. ст. из Н. Карловаца, Радивој Ралић, прав. вјере, 21 г. ст. из Н. Карловаца, зидар, Љубиша Маринковић, прав. вјере, 36 г. ст. из Н. Карловаца, Момир Шербеџија, прав. вјере, 22 г. ст. из Н. Карловаца, Живан Живковић, прав. вјере, 28 г. из Н. Карловаца, ратар, Живан Вукмирица, прав. вј. 31 г. ст. из Н. Карловаца, ратар, Живан ЛазиК прав. вјере, 21 г. ст. из Н. Карловаца, ратар, Јован Миловановић, прав. вј. 41 г. ст. из Н. Карловаца, ратар."

Пресуда је образложена слично оној од 3. и 7. августа у случају суђења у Руми. Једни су осуђени због тога што су ступили у месне партизанске десетине, други што су припадали групи за уништавање пшенице, вршалица и осталих пољопривредних машина и инвентара, трећи што су давали храну партизанима и знали за њихов рад, а нису пријавили властима. Како се види, образложења су уопштена и паушална. Нема образложења за свако појединачно лице. Наравно да, с обзиром на суђење, такво образложење Суд није могао ни дати.

Треће суђење Покретног преког суда у Руми

Само један дан после суђења у Старој Пазови, Покретни суд се поново нашао у Руми. Већ 10. августа 1942. године одржано је и треће суђење родољубима из околине Руме. Цело суђење било је као и раније: без сведока, врло брзо, без имало могућности окривљенима за одбрану, и што је најгоре, унапред се знало да ће сви оптужени бити осуђени на смрт и стрељани. Према огласу од 16. августа те године, што га је издало Више редарствено повереништво у Вуковару, пред Покретни преки суд је изведено, и на смрт осуђено, 22 лица и то:

Милан Стокић, 48 година, из Буђановаца, Павле Радовић, 35 г. из Буђановаца, Петар Малетић, 34 г. из Буђановаца, Сава Јокић, 30 г. из Буђановаца, Слободан Николајевић, 19 г. из Буђановаца, Јован Божић, 22 г. из Буђановаца, Драган Шкулар, 28 г. из Раковца, Зоран Туцаков, 25 г. из Госпођинаца, Милан Петровић, 34 г. из Стејановаца, Душан Јанковић, 21 г. из Бешенова, Бошко Матић, 47 г. из Ирига, Милан Берић, 38 г. из Инђије, Обрад Крстић, 30 г. из Пећинаца, Сава БировљевиК 24 г. из Јаска, Паја Кишобрански 57 г. из Ривице, Стеван Новић, 50 г. из Крчедина, Живан Нешић, 35 г. из Јаска, Негован Лалашевић, 23 г. из Буђановаца, Влада Делић, 22 г. из Буђановаца,

OGLAS

Pokretni priekli sud, koji je dana 10. kolovoza 1942. god. zasjedao u Rumi, izrekao je sljedeću:

O S U D U

1. Milan Stokić, prav. vjere, 48 g. st., iz Buđanovaca,
2. Pavle Radović, prav. vjere, 35 g. st., iz Buđanovaca,
3. Petar Majetić, prav. vjere, 34 g. st., iz Buđanovaca,
4. Savo Jokić, prav. vjere, 30 g. st., iz Buđanovaca,
5. Slobodan Nikolsjević, prav. vj., 19 g. st., iz Buđanovaca
6. Jovan Božić, prav. vjere, 22 g. st., iz Buđanovaca,
7. Dragan Škular, prav. vjere, 28 g. st., iz Rakovca,
8. Zoran Tucakov, prav. vjere, 25 g. st., iz Gospodinaca,
9. Milan Petrović, prav. vjere, 34 g. st., iz Stejanovaca,
10. Dušan Janković, prav. vjere, 21 g. st., iz Bešenova,
11. Boška Matić, prav. vjere, 47 g. st., iz Iriga,
12. Milan Berić, prav. vjere, 38 g. st., iz Indije,
13. Obrad Krstić, prav. vjere, 30 g. st., iz Pećinaca,
14. Savo Birovljević, prav. vjere, 24 g. st., iz Jazka,
15. Pajo Kljodbranski, prav. vjere, 57 g. st., iz Rivice,
16. Stevan Nović, prav. vjere, 50 g. st., iz Krčedina,
17. Živan Nešić, prav. vjere, 35. g. st., iz Jazka,
18. Njegovan Lalošević, prav. vjere, 23 g. st., iz Buđanovaca,
19. Vlado Dellć, prav. vjere, 22 g. st., iz Buđanovaca,
20. Borivoj Krstić, prav. vjere, 37 g. st., iz Iriga,
21. Dušan Andrić, prav. vjere, 23 g. st., iz Buđanovaca,
22. Andrija Stričević, prav. vjere, 19 g. st., iz Jazka,

proglašeni su krivima, da su jedni bili članovi komunističke partije, kao i vođe te politički komesari (povjerenici) mjestnih desetina, a drugi da su bili članovi borbenih komunističkih odreda, te vršili napad na državni kamenolom u Rakovcu, kao i rušili željezničku prugu kod Rakovca, zatim uništili električni vod u Beočinu, a treći, da su činili ilegalcima razne usluge kao služili im kao kuriri (teklići, glasnici), donosili im hranu, obuču te nastavno vršili promičbu (propagandu) u korist komunizma, čime su počinili zločin protiv obstanda

države i njenog uređenja u smislu §-a 98. k. z. i Zak. odredba
o Pokretnom priekom sudu od 5. VII. 1941. g.

**PA SU STOGA SVI GORE NAVEDENI OSUĐENI NA KAZNU
SMRTI STRIJELJANJEM,**

koja kazna je nad navedenima od 1—17. uključivo izvršena
u zakonskom roku, dok su ostali od 18. do 22. uključivo
Milošću Poqlavnika pomilovani na vremenitu kaznu u trajanju
od deset godina.

Vukovar, 16. kolovoza 1942.

**Iz ureda višeg redarstvenog povjereništva
za Veliku župu Vuka**

Боривој Крстић, 37 г. из Ирига, Душан Андрић, 23 г. из Буђановаца и
Андрија СтричевиК 19 г. из Јаска.

У образложењу пресуде стоји да су сви напред наведени про-
глашени кривима што су били чланови КПЈ, политички комесари,
чланови месних партизанских десетина, а неки и чланови оператив-
них партизанских одреда.

На крају пресуде стоји да је казна извршена над 17-орицом, од-
носно над лицима наведеним у пресуди од броја 1-17 укључиво. Ли-
ца од броја 18 до 22 су помилована, односно смртна казна им је
преиначена на временску, у трајању од 10 година.

Међутим, приликом ископавања лешева стрељаних, послеосло-
бођења, установљено је да је тог дана стрељано 25 лица. Дакле 3 ли-
ца више него што је наведено у пресуди. Установљено је да су тога
дана стрељани још: Жика Кефер, из Огара и Ђорђе ВукосављевиК
Сава Ратковић и Здравко Јукић сви из Великих Радинаца. Да су то
била ова лица утврђено је путем препознавања лешева од стране чл-
анова њихових породица.